

VJEKOSLAV ĆOSIĆ

Stjepana Radića 2d, HR – 23000 Zadar

RADIOVOJ FRANCISCUS MIKUŠ U ZADRU

(1. 3. 1959.– 31. 10. 1965.)

BIO-BIBLIOGRAFSKI VODIČ

Radivoj Franciscus Mikuš (1906.–1983.) slovenski je jezikoslovac za koga se često kaže da je poznatiji izvan Slovenije nego u Sloveniji. Ta se tvrdnja zasniva na mnogim važnim podacima u njegovoj bibliografiji budući da je većinu svojih radova objavio u časopisima kao što su *Word*, *Journal de Psychologie*, *Cahiers Ferdinand de Saussure*, *Lingua*, *Voprosy jazykoznanija* dok je u Sloveniji objavio svega nekoliko radova, od kojih jedan rad u vlastitoj nakladi.

Velik dio svojega radnog vijeka proveo je kao srednjoškolski profesor u Srbiji i Hrvatskoj (prije II. svjetskog rata) i u anonimnosti srednjoškolskog profesora, lektora i predavača francuskoga jezika u Ljubljani, sve do svoje knjige *A propos de la syntagmatique du prof. A. Belić* (1952) u kojoj se usudio kritizirati tada nedodirljivi jezikoslovni autoritet u Jugoslaviji – beogradskog profesora i predsjednika SANU – Aleksandra Belića. Time se je izložio žestokim kritikama srpske i slovenske akademije i na neki način sebi zatvorio svaki izgled za napredovanje u karijeri. Izlaz je pronašao u prijavi doktorata u Zagrebu kod prof. Guberine i zapošljavanjem na Filozofskom fakultetu u Zadru. Ovaj rad predstavlja bio-bibliografski vodič Mikuševa djelovanja kao sveučilišnog nastavnika i jezikoslovca u Zadru od 1959. do 1965. godine kada je službeno napustio Zadar i zaposlio se na Université Nationale du Zaïre u Elisabethvilleu (Lumumbashi) gdje je ostao do odlaska u mirovinu 1973. godine. Govori se o njegovu radu na organizaciji studija na Katedri za francuski jezik Filozofskog fakulteta u Zadru i dekanskom mandatu na istom fakultetu. Daje se analitički pregled njegovih priloga u *Radovima Filozofskog fakulteta u Zadru* i u stranim časopisima objavljenima za njegova boravka u Zadru. Prema podacima sačuvanim u obiteljskoj arhivi rekonstruirana su i predavanja koja je Mikuš održao u Njemačkoj i Belgiji u siječnju i veljači 1962. godine.

Posebno se daje prikaz njegove knjige-skripte objavljene u Zadru 1963. i umnožene na ciklostilu, do sada potpuno nepoznate u Mikuševoj bibliografiji. Vrijeme provedeno u Zadru znanstveno je najplodniji period u životu Radivoja Franciskusa Mikuša, jednog od najpoznatijih predstavnika sintagmatike, jezikoslovne teorije nastale u krugu "Ženevske škole" i u brazdi njezina najpoznatijeg predstavnika Charlesa Ballya.

KLJUČNE RIJEČI: *Mikuš, Zadar, sintagmatika, ženevska škola, psihologija ponašanja, teorija relativnosti.*

0.

Sudbina neke ljude odvede daleko od njihove rodne, radne i narodne sredine, tako da ostanu nepoznati u sredini kojoj prirodno pripadaju, odnosno da su poznatiji "vani" nego "kod kuće". Slično se događa i s gradovima. Njih isto tako kaprici međunarodne politike mogu odvojiti od njihove prirodne sredine. A kad se takvi ljudi nađu u takvim gradovima, može se dogoditi neobično plodna suradnja. Jedan od takvih ljudi bio je Radivoj Franciscus Mikuš, koji je u svojem životnom i radnom vijeku – kao srednjoškolski profesor, zbog svojih uvjerenja – prošao Srbiju i Hrvatsku, a kao sveučilišni nastavnik – zbog svoje teorije – opet morao ići na jug, jer u njegovoj Ljubljani za njega nije bilo mjesta. Došao je u Zadar, koji se iz tuđe okupacije vratio u svoju prirodnu sredinu. Trebalo je na ruševinama zgrada i u prostoru gotovo potpuno ispražnjenom od bivših stanovnika graditi novi grad novim zgradama i novim stanovnicima, dati mu autohtoni duh i život. Tu počinje naša priča o profesoru francuske lingvistike Radivoju Mikušu i njegovu boravku i radu na Filozofskom fakultetu u Zadru, organizaciji studija francuskog jezika i o jednom plodnom periodu u znanstvenoj karijeri.

1. POČETCI STUDIJA FRANCUSKOGA JEZIKA U ZADRU

Svaki je početak težak. Ova poznata izreka posebno se odnosi na početke jedne visokoškolske ustanove ili studija. Najveći problem u ovim slučajevima su kadrovi. Potrebno je ponekad i nekoliko desetljeća da se npr. jedan studij kadrovski opremi. Iznimka ovom pravilu nije bila ni Katedra za francuski jezik i književnost, osnovana iste godine kad i Filozofski fakultet u Zadru, prvi dislocirani fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Osnovana je 1956. godine u sastavu Odsjeka za romanistiku, u kojemu je djelovala još i Katedra za talijanski jezik i književnost. Od samih početaka pa sve do nedavno pratili su ju kadrovski problemi. Prvu akademsku godinu (1956/57) počela je s jednom asistenticom za književnost, koja je uskoro prešla na drugi studij na Fakultetu, a prvi lektor francuskog jezika stići će tek u siječnju 1957. godine. I taj će uskoro otići, ali će na njegovo mjesto uskoro doći novi domaći lektor, a od 1958. na katedri će stalno raditi francuski lektori, s izuzetkom ratnih godina 1991.–1997. Tih prvih godina dragocjena je bila pomoć iz Zagreba, profesora Vojmira Vinje, koji je držao predavanja iz kolegija *Vulgarni latinitet u zajedničkoj fazi romanskih jezika* i *Historija francuskog jezika* te Antuna Polanščaka koji je držao predavanja iz francuske književnosti. Ak. god. 1957/58 Jugoslav Gospodnetić iz Zagreba vodio je kolegij *Francuska versifikacija i impresivna fonetika*. Tek 1959. godine katedra je dobila svojega prvog nastavnika u znanstveno-nastavnom zvanju, u osobi izvanrednog profesora Radivoja Franciskusa Mikuša.¹

¹ Prema podacima u *Spomenici Odjela za francuski jezik i književnost (2006)*, preuzetima iz *Spomenice Filozofskog fakulteta u Zadru*, Radivoj Mikuš je na Katedri za francuski jezik i književnost radio od 30. IX. 1959. do 31. 10. 1965. godine. Međutim, dekanovo rješenje o postavljenju od 10. III. 1959. kaže: "Mikuš dr. Radivoj, predavač IV. plaćevnog razreda sa prvom periodskom povišicom Ekonomskog fakulteta u Ljubljani prima se u službu Filozofskog fakulteta u Zadru i postavlja u zvanje izvanrednog profesora i raspoređuje u III. (treći) plaćevni razred... Plaća po ovom rješenju teče od dana 1. ožujka 1959." Prema tome, možemo zaključiti da je na Fakultetu u Zadru počeo raditi onog dana kad mu je počela teći prva plaća, kao što stoji u našem naslovu.

Tko je bio Radivoj Franciscus Mikuš prije dolaska u Zadar? Odgovor na ovo pitanje otkrit će i razloge njegova dolaska u Zadar. *Enciklopedija Slovenije* za njega kaže da je jezikoslovac, rođen 30. 9. 1906. u Kobaridu, a umro 4. 8. 1983. u Ljubljani, da je diplomirao 1929. romanistiku na Filozofskom fakultetu u Ljubljani, a usavršavao se u Parizu 1929. – 1931. godine, da je predavao francuski na gimnazijama u Srbiji i Hrvatskoj. Prema istom izvoru, od 1946. do 1959. predavao je francuski na Ekonomskom fakultetu u Ljubljani, a doktorirao 1959. (sic!) u Zagrebu disertacijom "Rasprava o sintagmatsko-strukturalnom jedinstvu čovječjega govora" (vjerojatno kod Guberine).² "i iste godine postao redovni profesor na Filozofskom fakultetu u Zadru, a od 1965. do 1972. bio profesor na sveučilištu u Lumumbashiju (Zaire)." Dalje slijedi kratki prikaz njegovih znanstvenih radova, pri čemu se imenuju njegove dvije knjige: *A propos de la syntagmatique du professeur A. Belić* u izdanju SAZU i *Principes de Syntagmatique*, objavljena 1972. u Bruxellesu.³ Ovim enciklopedijskim podacima dodajmo da je 13. ožujka 1959. R. F. Mikuš održao nastupno predavanje na Filozofskom fakultetu u Zadru, nakon što je 16. siječnja iste godine održao u Zagrebu na Filozofskom fakultetu svoje habilitacijsko predavanje. Prerada i sinteza tih predavanja objavljena je u prvom broju *Radova Filozofskog fakulteta u Zadru* pod naslovom "Prostorni podatak događaja: teorija i govorni izraz".

Prema izvoru iz bilj. 1. nastupio je u zvanju izvanrednog profesora, što je potvrdio Sveučilišni savjet u Zagrebu 17. veljače 1959., a u zvanje redovnog profesora za francuski jezik unaprijeđen je 29. travnja 1964. kao što ćemo to kasnije vidjeti s nešto više pojedinosti.

Iza ovih šturih enciklopedijskih i upravno-pravnih podataka krije se – do dolaska u Zadar – jedna dinamična i pomalo burna nastavnička i znanstvena karijera. Najprije kao srednjoškolski nastavnik 30-ih godina XX. stoljeća u Srbiji i Hrvatskoj, kamo je bio poslan zbog svojih svjetonazornih i političkih uvjerenja. U obitelji Mikuš taj period ostao je sažet u izreci: "Što ljevije, to južnije." Izgleda da je taj "jug" u ona vremena bio "preodgajalište" za sve nepoćudne, pa i za one lijeve. Neposredno poslije II. svjetskog rata opet je profesor u srednjoj školi dok ga slučajno na ulici nisu susreli njegovi stari predratni znanci, sada već najviši politički dužnosnici u Sloveniji. Dobio je mjesto lektora francuskog jezika na Ekonomskom fakultetu u Ljubljani. Kasnije će postati predavač iz istog predmeta na istom fakultetu. Istovremeno se pojavljuju njegovi prvi radovi. Najprije u vlastitoj nakladi objavljuje knjižicu *Što je ustvari rečenica?* (Ljubljana, 1945). Slijedi zatim niz njegovih priloga u ono doba vrlo uglednim stranim časopisima: *Word, Journal*

² U *Références* svoje knjige *Principes de syntagmatique* on navodi: *Principi sintagmatike*, Thèse de doctorat soutenue à l'Université de Zagreb en 1958, Zagreb, 1958 (policopie). Situacija je pomalo zbunjujuća ako se zna da je puni naslov disertacije *Principi sintagmatike – Rasprava o sintagmatsko-strukturalnom jedinstvu čovječjega govora* (*Principia syntagmaticae de unitate orationis structurae tractanda*). Svaku dilemu o datumu obrane disertacije otklanja formulacija diplome doktorata koju je 6. lipnja 1958. potpisao rektor Zoran Bujas i dekan Franciscus Petrè, na latinskom jeziku: "... dissertationem... die VIII mensis Maii anni MCMLVIII cum successu defendit". No i pored toga ostaje jedan neobičan podatak: Ljubljana, 1956. Na izvornom primjerku koji smo imali u rukama stoji pečat: Filozofski fakultet Zagreb – arhiv.

³ Gornje podatke je za *Enciklopediju Slovenije* priredila Ada Vidovič-Muha prema u članku priloženoj bibliografiji. [*Enciklopedija Slovenije* 7 (Marin-Nor), Mladinska knjiga, Ljubljana, 1993, str. 139a,b]

de psychologie, Lingua, Cahiers Ferdinand de Saussure, Voprosy jazykoznanja. Sadržaj tih priloga razradit će u knjizi *A propos de la syntagmatique du professeur A. Belić* koju je izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti 1952. godine. Upravo će ta knjižica biti uzrok *historiae calamitatum* profesora Mikuša. U drugom dijelu te knjige (73–175) on se usudio kritizirati stajališta ondašnjeg apsolutnog i nedodirljivog autoriteta južnoslavenske lingvistike i predsjednika Srpske akademije nauka i umetnosti, Aleksandra Belića, inače zagovornika jezičnog unitarizma Srba, Hrvata i Slovenaca. Nimalo kurtoaznu kritiku Mikuševu objavila je Milka Ivić u *Južnoslovenskom filologu*.⁴ Došlo je i do napetih odnosa dviju akademija, pa se predsjednik SAZU, profesor Ramovš, morao ispričati zbog neželjenog događaja. To je profesora Mikuša dovelo u nimalo ugodan položaj i obilježilo ga kao nepodobnog za daljnjih šest godina u znanstvenoj zajednici Slovenije, ali i šire. Ovaj put utočište je bila Hrvatska, najprije Zagreb za obranu doktorske disertacije, a onda Zadar kao novo radno mjesto u znanstveno-nastavnom zvanju i dobrodošlo kadrovska pojačanje na novoosnovanoj Katedri za francuski jezik. Tako su "zli jezici" dobili još jedan dokaz o Filozofskom fakultetu u Zadru kao "kažnjeničkoj koloniji" sveučilišnih profesora. Budući da sadržaji priloga u spomenutim časopisima, sporne knjige i disertacije ne ulaze u okvir našega rada, ne ćemo iznositi detalje iz njihovih sadržaja. Za točne podatke upućujemo na našu bibliografiju uz napomenu da bi bilo zanimljivo usporediti navedene sadržaje i sadržaj još jedne knjige koja također ne ulazi u naš okvir jer je objavljena poslije Mikuševa odlaska iz Zadra – *Principes de syntagmatique*.

A u ovom dijelu našeg rada navest ćemo još nekoliko podataka pronađenih u pismohrani Sveučilišta u Zadru i pismohrani obitelji njegove mlađe kćerke Ivane Sket, a tiču se nastavnčkog, stručnog (upravnog) i znanstvenog djelovanja profesora Mikuša u Zadru u gore navedenom periodu. Posebno ćemo pisati o njegovu radu kao dekana Fakulteta.

1.1. DJELOVANJE NA KATEDRI I ODSJEKU

Na Katedri za francuski jezik i književnost predavao je sljedeće kolegije:

1. Nomen, pronomen, imenička aktualizacijska sintagma, 2 sata
2. Seminar iz modernog jezika, 2 sata
3. Glagol i glagolska sintagma, 2 sata
4. Formation des mots (Leksikologija), 2 sata
5. Uvod u studij s fonetikom, 2 sata
6. Francuska historijska gramatika, 2 sata

Prva četiri kolegija slušali su svi studenti francuskog jezika ciklički, što znači da je držao samo jedno od navedenih kolegija godišnje. Gradivo se polagalo u okviru diplomskog ispita. *Uvod* se slušao samo na I. godini, a *Historijska gramatika* na IV. godini studija.

⁴ Milka Ivić, R. F. Mikuš, *A propos de la syntagmatique du professeur A. Belić*, *Južnoslovenski filolog*, 1951/1952, 344-373. Mnogo objektivniju ocjenu dao je Robert-Léon Wagner u svojoj recenziji u *Journal de psychologie*, 1954, 542 - 544. No i Milka Ivić će doživjeti kritiku od svog zemljaka Hadži-T. Dimitrijevića u *Pravopisnom biltenu* pod naslovom "Kritika na napad kritike", br. 4, str. 1-4.

Predavanja je održavao redovno i u vrijeme dekanskog mandata.

Profesor Mikuš je već po svom dolasku postao šef Katedre za francuski jezik i književnost, a potom je bio izabran i za predstojnika Odsjeka za romanistiku koji je obuhvaćao i Katedru za talijanski jezik i književnost. Tu će funkciju napustiti 13. rujna 1962. nakon što je izabran za dekana Fakulteta. To doznajemo iz zapisnika sa sjednice Odsjeka gore navedenog datuma.

Točke dnevnog reda bile su:

1. Izbor Predstojnika Odsjeka

"Kako je dosadašnji predstojnik Odsjeka prof. dr. R. Mikuš izabran za dekana, zahvaljuje se na časti, tj. ne želi se više kandidirati. Na njegov prijedlog prisutni jednoglasno izabiru za predstojnika odsjeka prof. dr. Ž. Muljačića kojem dosadašnji predstojnik predaje arhiv Odsjeka i pečat."

5. Gostovanje prof. dr. S. Škerlja. – Tražit će se na Vijeću da mu se uputi nov poziv, jer u maju nije gostovao zbog bolesti."

Iz njegovih "zadarskih zgoda" navest ćemo samo neke, najzanimljivije iz vremena kad još nije bio izabran za dekana. Tako 12. siječnja 1960. odgovarajući na upit Dekanata piše:

"Na vaš dopis 01-1/3-1960. čast mi je odgovoriti, da nisam angažiran u društvenim i drugim organizacijama osim toga, što sam član SSRN."

Drugim dopisom istog datuma odgovara:

"Na vaš dopis 01-1/2-1960. čast mi je javiti, da sam na dan 1. 1. 1960. imao 16 naučnih radova, i 3 stručna i nastavna rada.
U 1958/59 god. imao sam 10 dana plaćenog dopusta."

Ta 1960. bila je godina čudnih upitnika. Dekanat je 8. prosinca poslao upitnik o "vidovima informativno-propagandne djelatnosti" na koji je trebalo hitno odgovoriti jer je Rektoratu (u Zagrebu) trebalo poslati odgovore do 10. prosinca!? Odgovori su slijedili već 9. prosinca.

Na pitanje: Da li ste slali članke i druge napise u inostranstvo? odgovor je glasio. Jesam a) tri članka, objavljena u *Voprosima jezikoznanja*, Moskva, b) iz područja Teoretska lingvistika.

- Da li ste držali predavanja u inostranstvu? – Ne dolazi u obzir.

Suradnja s raznim organizacijama i pojedincima u inostranstvu.

1. Da li ste surađivali sa srodnim organizacijama i ustanovama drugih zemalja? – Ne dolazi u obzir.

2. Na kojim ste međunarodnim skupovima učestvovali? – Na lingvističkom simpozijumu u Erfurtu 1959. Ostalo ne dolazi u obzir.

Na posebnom papiriću u *dossieru* profesora Mikuša još stoji:

1. Slao sam članke u inostranstvo.

- a) Zeitschrift für slavische Philologie
- b) iz uporedne književnosti

2. Jesam

- a) Goethe und die serbokroatische Volkspoeseie,
Der Schaffenprozess bei Njegoš
- c) u Austriji i Zapadnoj Njemačkoj
- d) za Goethea i srpsko-hrvatsku narodnu Poeziju.

Pitanja možemo tek naslutiti ili rekonstruirati iz gornjih odgovora.⁵

Iz gornjih odgovora doznali smo već nekoliko podataka o njegovoj znanstvenoj djelatnosti. Iz podataka koje je 13. X. 1962. godine dao o sebi za Informativni bilten interkatedarske konferencije u Sarajevu doznajemo da je "gostovao na univerzama u Berlinu, Halleu, Frankfurtu a/M, Liègeu, Louvainu, Nancyu, Bruxellesu". Ne navodi se vrijeme ni teme predavanja, ali doznajemo da je održao četiri predavanja iz sintagmatske teorije.

1. Die klassische Grammatik und der syntagmatische Strukturalismus
2. Die Syntagmatik und die Koordination
3. Die syntagmatische Axiomatik
4. Die Syntagmatik und die Algerba

Ta su predavanja trebala biti objavljena u *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationswissenschaft* u Berlinu. Isto tako našli smo podatak da je profesor Mikuš sudjelovao na znanstvenim skupovima u Berlinu (Zeichen und System der Sprache) i u Münsteru (Kongres fonetskih nauka). Sudeći po ovim sumarnim podatcima možemo se složiti s Miroslavom Kravarom koji je u svom nekrologu objavljenom u *Slobodnoj Dalmaciji* br. 11926 (1983), str. 3 pod naslovom "Originalno lingvističko umovanje" napisao: "Kudikamo poznatiji u svijetu nego u nas...." Dodajmo tome samo da je profesor Mikuš komunicirao, korespondirao i surađivao s tri najpoznatije lingvističke škole onog doba: ženevska škola, američka lingvistička škola i sovjetska lingvistička škola.

Godina 1960. na Filozofskom fakultetu u Zadru završila je vrlo burno dvjema sjednicama 26. i 27. prosinca, ali ni to nije bilo dovoljno pa je trebala još jedna 13. siječnja 1961. Sve to znamo iz dopisa koji je profesor 27. siječnja poslao Vijeću Fakulteta:

"Usljedi poznatih događaja na sjednicama Vijeća 26. i 27. 12. 1960., 13. 1. 1961. i na godišnjoj skupštini sindikata 14.1.1961. čast mi je dati ostavku na funkciju predsjednika Komisije za financijski plan.

Prema potrebi i traženju Vijeća, za tu ostavku podnijet ću i pismeno obrazloženje."

⁵ Ali kao onodobni student francuskog i njemačkog jezika pretpostavljam da se radilo o istraživanjima Jevte Milovića, profesora njemačke književnosti, o "procesu umjetničkog stvaranja" u koji su bili uključeni i neki profesori Fakulteta, pa među njima možda i profesor Mikuš. O tom istraživanju prof. Milović često je govorio na svojim predavanjima o Goetheu, spominjući usput i Njegoša. Pažljivom analizom može se zaključiti da se radi o odgovorima na ista pitanja na koja je odgovorio Mikuš. Međutim, oni na posebnom papiriću nisu pisani na Mikuševu stroju. Riječ je dakle najvjerojatnije o odgovorima profesora Milovića koji su nama nepoznatim putem dospjeli u dokumente profesora Mikuša.

Nije nam poznato je li Mikuš i pismeno obrazložio svoju ostavku, ali barem znamo da je bio predsjednik Komisije za financijski plan, vjerojatno i zbog toga što je prije Zadra 13 godina radio na Ekonomskom fakultetu u Ljubljani. U svakom slučaju, ta ostavka nije bila zapreka da već iduće godine bude izabran za dekana.

1.2. MIKUŠ DEKAN (1.X.1962. – 30.IX.1964.)

Nismo istraživali arhiv Dekanata od 1962. do 1964. kada je profesor bio dekan, jer navodno nije sačuvan. Našli smo ipak arhiv Fakultetskog vijeća, ali nepotpun. Iz sačuvanih zapisnika Vijeća može se doznati sve o postupku unaprjeđenja u zvanje redovnog profesora, sam tijekom natječaja, izbor članova komisije i izmjene tih članova, kadrovska problematika Katedre za francuski jezik, problem zamjene za vrijeme boravka u Kongu, kraj mandata dekana u Fakultetskom vijeću i izbor novog dekana. Evo nekoliko izvadaka iz zapisnika Fakultetskog vijeća:

9. travnja 1963, t. 5: Prijedlog za raspisivanje natječaja za redovnog profesora za predmet Francuski jezik

Prodekan (Švelec) izvješćuje da je Odsjek za romanistiku podnio njemu prijedlog da se prof. Mikuš unaprijedi u zvanje redovnog profesora s molbom da predmet prosljedi Kadrovskoj komisiji u skladu s odredbama Pravilnika o unapređenju. Kadrovska komisija na sjednicama od 21. III i 9. IV. 1963. razmotrila je predmet i preporučila Vijeću da raspravi predmet u redovnom postupku.

"Prodekan iznosi kako svi elementi pokazuju da prof. Mikuš zaslužuje da bude unaprijeđen s obzirom na njegove nastavničke, naučne i organizacione kvalitete. Zato Kadrovska komisija predlaže Vijeću da raspiše natječaj za redovnog profesora imajući u vidu za to mjesto prof. Mikuša.

U diskusiji su prof. Kravar, prof. Suić, prof. Milović, prof. Muljačić i prof. Brozović podržali prijedlog Kadrovske komisije istaknuvši da prof. Mikuš svojim radovima ne uživa autoritet samo u našoj zemlji nego i u inostranstvu.

Prodekan konstatira da je predmet razmotren da su diskutanti izrekli pozitivno mišljenje o prijedlogu, te da će predmet po drugi put biti stavljen na dnevni red jedne od idućih redovnih sjednica Vijeća."

Postupak unaprjeđenja će se oduljiti zbog peripetija s ocjenjivačkim povjerenstvom. Tako će na sjednici vijeća od 29. lipnja 1963. prodekan Švelec izvijestiti Vijeće "da je prof. Petar Guberina, član ocjenjivačke komisije, odsutan, pa je potrebno izabrati novog člana. Nakon diskusije Vijeće određuje novu ocjenjivačku komisiju u sastavu: dr. Antun Grad, dr. Nikola Banašević i dr. Mirko Deanović".

No tu promjene u sastavu komisije nisu prestale. Zapisnik sjednice Fakultetskog vijeća od 24. siječnja 1964. bilježi:

"Dr. Švelec saopćuje da iz pisma prof. Nikole Banaševića, kojeg je Vijeće izabralo u stručnu komisiju za ocjenu prijave na natječaj prof. Mikuša za redovnog profesora za francuski jezik, proizlazi da se on ne osjeća kompetentnim za ocjenjivača u ovom predmetu, pa u vezi s tim predlaže da se umjesto prof. Banaševića izabere prof. dr. Petar Guberina kojeg je Vijeće prvi put izabralo u komisiju, ali je bio odsutan, pa se nije moglo na njega računati, a sada je došao

iz inostranstva gdje /je/ boravio baš u vrijeme kad je prvi put bio imenovan. Vijeće usvaja prijedlog, razrješuje dužnosti prof. Banaševića i umjesto njega određuje prof. dr. Petra Guberinu i prema tome komisija glasi: prof. dr. Mirko Deanović, prof. dr. Antun Grad i prof. dr. Petar Guberina."

Ova je komisija konačno obavila svoj posao pa je Fakultetsko vijeće – kako čitamo u zapisniku od 4. travnja 1964. – pod točkom 3 "jednoglasno izabralo dra Radivoja Mikuša za redovnog profesora za predmet francuski jezik."

Prošla je dakle godina dana od pokretanja postupka unaprjeđenja u Vijeću. Nismo nažalost pronašli tekst ocjene za unaprjeđenje u redovnog profesora. Postupak je okončan potvrdom u Savjetu Fakulteta 29. travnja 1964. godine, o čemu imamo kratku bilješku u zapisniku Vijeća od 9. svibnja iste godine pod točkom 2 (Saopćenja):

"Dekan saopćuje da je Fakultetski savjet na zadnjoj sjednici od 29. travnja o. g. donio odluku o potvrdi izbora Mikuš dr. Radivoja za redovnog profesora za francuski jezik,..."

Isti zapisnik nam priopćuje da "Dekan predlaže da uz njega /Mikuša/ ide i lektor Sladoljev na Interfakultetski sastanak katedara francuskog jezika u Sarajevu."

Izborom u redovnog profesora približio se i kraj dekanskog mandata prof. Mikuša. Već 19. lipnja 1964. godine Fakultetsko vijeće raspravlja o jednoj jedinoj točki dnevnog reda:

- Izbor dekana i prodekana za školske godine 1964/65 i 1965/66.

Zapisnik bilježi:

"Dekan uzimlje riječ i kaže da su prošle dvije godine u životu i radu našeg Fakulteta i dosadašnjoj upravi ističe mandat pa je potrebno u smislu zakonskih propisa izabrati novu upravu. O radu Fakulteta podnio je izvještaj prošle godine, a za ovu godinu podnijet će na godišnjoj skupštini. Prema čl. 158 Statuta, dekan iz prošlog perioda u pravilu je prodekan u novom periodu. Moli Vijeće da od tog pravila odstupi, jer da djelomično iz zdravstvenih, a djelomično iz naučno-istraživačkih razloga ne bi nikako mogao primiti i dalje dužnost u upravi. Moli predlaže kandidatura da o tome vode računa."

Tom su prigodom predloženi i izabrani: prof. Žarko Muljačić, dekan i prof. Nikola Ivanišin, prodekan. Iz molbe da ga se ne kandidira za prodekana u idućem mandatu može se zaključiti da je prof. Mikuš već imao u planu otići u inozemstvo, što se vjerojatno krije iza "naučno-istraživačkih razloga".

Posljednja sjednica Fakultetskog vijeća koju je vodio prof. Mikuš i koje zapisnik potpisuje kao dekan održala se 8. srpnja 1964. godine. Dvije zabilješke su za nas relevantne:

"Na koncu dekan zahvaljuje Vijeću kao cjelini i pojedincima na suradnji kroz ove dvije godine što se nalazio na upravi Fakulteta, posebno se zahvaljuje prodekanu prof. Švelcu, a novoj upravi želi puno uspjeha. Prof. Muljačić, u ime nove uprave, zahvaljuje se staroj upravi naglašujući da je riješila dosta teških problema, pa moli Vijeće da podupre novu upravu, a ona će sa svoje strane činiti što može." Govoreći

o "teškim problemima" koje je riješila "stara uprava", novi dekan, prof. Žarko Muljačić, aludirao je na dva sukoba između jedne lektorice i jednog asistenta s njihovim predstojnicima odsjeka. Oba su rješena *à l'amiable*, tako da nisu bili sankcionirani otpustom s posla, ali su se pismeno ispričali svojim nadređenima. Nemale zasluge prof. Mikuša su u svemu tome imale svoj udio.

Jedan drugi kadrovski problem bio je mnogo delikatniji. Radilo se o izboru dr. Krunoslava Krstića za izvanrednog profesora psihologije na Odsjeku za filozofiju. Izgledalo je da ne će biti zapreke izboru jer je Vijeće pozitivno glasovalo, a onda se sve okrenulo protiv kandidata, koji je na kraju odbijen. Vjerojatno je Savjet, kao što je to često bivalo, odbio kandidata. Studentska peticija, kojom smo imperativno tražili da se izabere prof. Krstića nije olakšala posao dekanu. Naš je bijes bio zapravo uperen protiv Općinskog komiteta koji se umiješao u postupak izbora, ni prvi ni posljednji put u povijesti Filozofskog fakulteta u Zadru. Krunoslav Krstić, rođen u zadarskom predgrađu Arbanasi, bio je doktor psihologije, ali i vrstan filolog. Neposredno pred II. svjetski rat (u doba Banovine Hrvatske) napisao je u suautorstvu s Petrom Guberinom knjigu *Razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika*. Ta knjiga je poslije rata bila uzrokom da Krstić nije dobio radno mjesto u rodnom gradu. Do kraja radnog vijeka radio je u Leksikografskom zavodu u Zagrebu.⁶

Sjednicu Fakultetskog vijeća 25. rujna 1964. vodio je već novi dekan, prof. Muljačić, o čemu svjedoči zapis pod točkom 2:

"Prof. Mikuš saopćuje da je izradio izvještaj Fakultetskog vijeća za šk. god. 1963/64. koji treba dostaviti Sveučilištu do 1. X. Izvještaj je dostavljen odsjecima pa moli da pristupi čitanju i da se stave primjedbe s tim da usvojene primjedbe budu unesene u izvorni primjerak izvještaja. Zatim se prešlo čitanju izvještaja redom po stranicama i nakon izmjene mišljenja sve primjedbe su unesene u izvornik."

Prof. Mikuš je prema zapisnicima Fakultetskog vijeća sudjelovao još u radu 31. IX. 1964. kad raspravlja o studentskim nagradama i 21. X. iste godine kad je tražio jedan sitni ispravak u zapisniku.

Međutim, već 26. prosinca 1964. pod točkom 14) traži se *Zamjena prof. Radivoja Mikuša za vrijeme boravka u inozemstvu*. O čemu je zapisano:

"Prodekan je pročitao podnesak prof. Mikuša u vezi s njegovim odsustvom u kojem predlaže da ga za kolegij Moderni francuski jezik sa seminarom zamijeni lektor Šladoljev, a za starofrancuski da se pozove na ispomoć prof. Vinja ili da ga preuzme prof. Muljačić.

Kastropil je mišljenja da se kolegij iz hist. gramatike povjeri prof. Muljačiću, koji je voljan da se primi i koji već predaje uvod u romanistiku i time bi se uštedilo novčana sredstva i poremećaj na katedri. Dodaje da je prof. Mikuš mišljenja da bi trebalo učiniti kurtoaski gest prema prof. Vinji, a inače se slaže da kolegij preuzme prof. Muljačić.

⁶ Slučaj Krstić prethodio je jednom mnogo poznatijem slučaju na Filozofskom fakultetu u Zadru – slučaju Mihajla Mihajlova, asistenta ruske književnosti. Taj je slučaj imao i međunarodni odjek, za razliku od slučaja Krstić koji se odigrao "en sourdine", potpuno skriven od javnosti.

"Zaključeno je da kolegij preuzme prof. Muljačić. Ujedno je zaključeno da odsutnost(!) šefa katedre dr. Mikuša zamjenjuje viši predavač Kastropil."

Kao student znam da je Krešimir Sladoljev preuzeo kolegij *Moderni francuski jezik* i redovito održavao predavanja i seminare. Sa starofrancuskim su stvari tekle nešto drugačije i pomalo zbunjujuće. Naime, iako je bilo odlučeno da kolegij *Starofrancuski* preuzme prof. Muljačić, dekan 25. veljače 1965. izvješćuje Fakultetsko vijeće "da je prof. Vinja odbio da dođe na ispomoć, pa je pozvan prof. dr. Vlado Drašković iz Beograda za 6 radnih dana i da je isti javio da se prima."

Na istoj sjednici je usvojen "prijedlog Katedre za francuski jezik i književnost da se prof. dr. Vlado Drašković, prof. Filološkog fakulteta u Beogradu, zamoli da za vrijeme jednog od šest radnih dana, koje će kao gost na našem Fakultetu držati kurs francuske historijske gramatike, održi i jedno predavanje za širi krug studenata s područja modernog francuskog jezika."

A 27. ožujka iste godine isti priopćuje:

"Prof. Drašković iz Beograda doći će 4. IV i predavat će 5 dana. U petak, 9. IV predavat će za cijeli Fakultet na našem jeziku o glagolskom vidu u našem i francuskom jeziku."

Kako je bilo dogovoreno tako je i ostvareno. Na nekim Draškovićevim predavanjima iz starofrancuskog jezika sam bio, ali se ne sjećam predavanja o glagolskom vidu.

Spomenut ćemo još dopis novog šefa Katedre za francuski jezik i književnost Stjepana Kastropila od 15. VI. 1965. koji traži raspisivanje natječaja "za jednog nastavnika za francuski jezik". U obrazloženju Kastropil navodi:

"Profesor R. Mikuš obavijestio je službeno Dekanat ovog Fakulteta da namjerava ostati u stalnom radnom odnosu na Filozofskom fakultetu u E.ville (Congo). U istom dopisu Prof. Mikuš obavijestava ovu Ustanovu da na njegovo ispražnjeno mjesto može raspisati natječaj, čim nam on to javi. Da bi se rad u novoj školskoj godini 1965-66 mogao normalno odvijati, potrebno je što hitnije raspisati natječaj za novog nastavnika za francuski jezik. Natječaj bi se objavio čim prof. Mikuš daje sporazumni otkaz."

Iz dopisa se može razabrati da je prof. Mikuš dopis Dekanatu poslao iz Konga i da je već tada bio u nekoj vrsti radnog (ugovornog) odnosa koji on želi produžiti, ali da je još uvijek djelatnik Filozofskog fakulteta u Zadru, i to sredinom lipnja 1965. godine. To se podudara s mojim sjećanjima da se profesor s nama oprostio koncem kalendarske godine, pred sam kraj zimskog semestra i da nije držao predavanja u ljetnom semestru 1964/65. Bio je to dakle konac kalendarske 1964. jer sam u 1965/66. bio već apsolvant i 9. veljače 1966. diplomirao. Rekao nam je da odlazi u Kongo. Na pitanje što će tamo predavati rekao je da će predavati "svoj predmet", *Starofrancuski*. Malo smo ostali zatečeni tom izjavom, jer je tom kolegiju posvećivao najmanje brige i važnosti.⁷ Njemu je ipak bila najveća briga da nam usadi osnove sintagmatike!

⁷ Događalo se da na samom predavanju reže spojene stranice *Angladea* (po autoru studentski naziv za udžbenik starofrancuskog jezika).

Slijedom pisama prof. Mikuša i prof. Kastropila Fakultetsko vijeće je raspravljalo o raspisivanju natječaja "za jednog nastavnika za predmet Francuski jezik" 19. lipnja 1965. Iz zapisnika te sjednice vide se komplikacije koje je imao prof. Mikuš i u kakvoj dramatičnoj situaciji se našla Katedra. Evo tog dijela zapisnika koji se odnosi na našu temu.

"Dekan informira da je prof. Mikuš pisao da će ostati u Elisabethvilleu i da je tražio od Saveznog zavoda za međunarodnu tehničku suradnju odobrenje za njegov rad u svojstvu profesora na tamošnjem Univerzitetu. Međutim Savezni zavod nas je obavijestio da nisu u mogućnosti dati svoju suglasnost na njegov zahtjev.⁸

Privatno smo obaviješteni da i strani lektor Caramella dogodine odlazi, jer se navodno ukida lektorat. Osim toga i prof. Kastropil poboljeva pa uslijed svega toga situacija je na Katedri neizvjesna i trebalo bi na vrijeme raspisati natječaj za jednog nastavnika i za jednog asistenta. Odsjek je u tom smislu dostavio prijedlog Kadrovskoj komisiji i pozivom na gornje činjenice obrazložio prijedlog. Kadrovska komisija se složila da se raspiše natječaj za jednog nastavnika Francuskog jezika pod uslovom da dr. Mikuš napusti Fakultet. Također da se raspiše natječaj za asistenta pri katedri ako strani lektor otkaže. Dekan otvara diskusiju."

U raspravi koja je uslijedila sudjelovali su s jedne strane povjesničari (Suić, Lisićar, Foretić) a s druge profesori jezika i književnosti (Švelec, Ivanišin, Brozović). Povjesničari su posebno apostrofirali kadrovsku situaciju na katedrama za francuski i ruski. Njihove rasprave su išle u smjeru da se te katedre ukinu. Čak su predlagali što koji profesor jezika treba predavati: Glavičić, novoizabrani docent klasične filologije, trebao bi predavati latinski, a ne grčki iz kojeg je doktorirao, a Kravar, prvi dekan Fakulteta i izvanredni profesor latinskog, trebao bi, po njihovu mišljenju, predavati ruski jezik!? Da bi otupili oštricu povjesničara, filolozi su predložili posebnu sjednicu Vijeća o kadrovskoj situaciji na Fakultetu. Ne znamo je li ta sjednica ikada održana.

"Nakon toga vijeće je jednoglasno donijelo zaključak

- da se raspiše natječaj za jednog nastavnika Francuskog jezika pod uvjetom da se natječaj objavi kad bude sigurno da prof. Mikuš napušta Fakultet.
- Nadalje da se raspiše natječaj za jednog asistenta pri katedri za francuski jezik i književnost s tim da se objavi ako lektor Caramella otkaže.
- Ujedno je zaključeno da se uputi dopis svim šefovima katedara da za posebnu sjednicu izvijeste o kadrovskoj situaciji na svojim katedrama."

Vijeće i Savjet 29. rujna 1965. odobrili su Mikušu neplaćeni dopust od 1. listopada 1965. do 31. prosinca 1965. godine da bi mogao otići u Elisabethville (Congo) radi predavanja i studija afričkih jezika. Fakultetsko vijeće 13. prosinca 1965. odobrilo je prestanak radnog odnosa s datumom 31. listopada 1965. godine.

Ne znam kako je natječaj završio, ali znam da je 22. 7. 1966. za lektora izabran Tomislav Skračić, a dotadašnji lektor Krešimir Sladoljev promaknut u zvanje

⁸ Iz te prepiske s Ministarstvom sačuvano je i jedno pismo u obiteljskoj pismohrani.

predavača za francuski jezik U listopadu 1968. doći će do još jedne kadrovske promjene: Tomislav Skračić imenovan je asistentom za književnost, a na njegovo lektorsko mjesto dolazi pisac ovih redaka, Vjekoslav Ćosić, nakon dva neuspjela natječaja za lektora. Profesor Kastropil odlazi u mirovinu, a nastavu iz književnosti ponovno ispomaže profesor Antun Polanšćak iz Zagreba. 31. listopada 1965. godine ostatak će biti zapisan u povijesti Katedre za francuski jezik i književnost kao dan u kojem će dva ključna nastavnika napustiti Katedru, viši predavač Stjepan Kastropil i redovni profesor Radivoj Mikuš. Francuski lektor Jacques Caramella je te godine doista otišao, ali francuski lektorat nije ugašen, kao što je već bilo odlučeno. Na njegovo mjesto došao je Michel Carraz, profesor francuskog jezika po naobrazbi (Caramella je bio povjesničar umjetnosti). Michel je bio vrlo omiljen lektor koji je ostao dugo u sjećanjima svojih zadarskih studenata. Kad sam 30. rujna 2010. godine odlazio u mirovinu, na Odsjeku za francuski jezik i književnost (u sastavu Odjela za francuske i iberoromanske studije) radili su: 1 izvanredni profesor, 3 docenta, 4 asistenta i 4 lektorice, od kojih jedna francuska ugovorna lektorica. Sasvim dovoljan nastavnički kadar i za izvođenje nastave razmrvljene na semestre u duhu "Bolonjskog procesa".

Time smo pokušali prema dostupnim arhivskim dokumentima i osobnim sjećanjima rasvijetliti neka pitanja o boravku i djelovanju profesora Mikuša u Zadru u kontekstu kadrovskih problema jedne katedre u nastanku. Nakon profesorova odlaska iz Zadra koncem 1964. godine više ga nisam vidio, ali iz razgovora s mojom bivšom lektoricom njemačkog jezika, Šarlotom Petstotnik, i kasnije kolegicom na Fakultetu doznao sam da je prof. Mikuš bio jednom u Zadru. A da je profesor Mikuš ostao u dodiru i sjećanjima sa Zadrom, svjedoči njegov prilog u jubilarnom broju *Radova* Fakulteta i nekrolog iz pera prof. Miroslava Kravara objavljen u 11926. broju *Slobodne Dalmacije* od 15. kolovoza 1983. godine naslovljen "Originalno lingvističko umovanje". Svoj sažeti prikaz Mikuševa života, rada i znanstvenog profila autor zaključuje riječima:

"Pok. profesor Mikuš dao je za vrijeme svoga nažalost kratkog djelovanja na zadarskom Filozofskom fakultetu vrijedan doprinos prvim naporima oko organizacije nastave i znanstvenoga rada na toj u ono vrijeme novoj akademskoj ustanovi ugradivši na taj način u njezine temelje znatan dio samoga sebe. Trajno će ga se sjećati njegovi kolege s kojima se trudio na istom polju, a nadasve njegovi studenti koji su u njemu imali stručno obaviještena i znanstveno spremna učitelja." Tako je o profesoru Mikušu pisao jedan od utemeljitelja i prvi dekan Filozofskog fakulteta, danas Sveučilišta, u Zadru prof. dr. Miroslav Kravar. Isti je objavio i *In memoriam* u slovenskom časopisu *Naši razgledi*, 33/4 (1984), str. 116-117. koji još nismo imali priliku čitati, ali nam je rečeno da se radi o slovenskom prijevodu teksta objavljenog u *Slobodnoj Dalmaciji*.

Profesor Mikuš je i danas omiljena tema njegovih bivših studenata kad se susretnu u Zadru ili negdje u svijetu. Iako tada nismo razumjeli mnoge stvari o kojima nam je govorio, dvije stvari su nam bile jasne: da je to nešto novo i da je izvorno. A takve stvari studenti bolje pamte od standardnog i obveznog gradiva.

Preostaje nam još prikazati ostale vidove djelatnosti profesora Mikuša za njegova službenog boravka u Zadru od 1. ožujka 1959. do 31. listopada 1965.

Kažemo službenog jer znamo da je profesor *de facto* otišao s Fakulteta koncem 1964. godine. Znamo isto tako da ono što je objavljeno u tom periodu nije bilo i napisano u tom istom periodu jer znamo koliko treba vremena od predaje jednog rada do njegove objave, kao i koliko vremena treba da jedan tekst (rad) sazri za objavljivanje. U zadanom prostornom i vremenskom okviru prikazat ćemo najprije radove koje je profesor Mikuš objavio u *Radovima Filozofskog fakulteta u Zadru – Razdio filoloških znanosti*, zatim njegove nastupe u inozemstvu (znanstveni skupovi i predavanja), radove i reagiranja objavljene u stranim časopisima i na koncu dat ćemo kratki prikaz onoga što je široj javnosti bilo nepoznato, jer je bilo namijenjeno njegovim zadarskim studentima – udžbenik-skripta *l'Expression de la donnée spatiale en français*, Zadar, 1963.

Unutar svake od ovih tema nastojat ćemo poštivati kronološki slijed.

2. RADOVI PROFESORA MIKUŠA OBJAVLJENI ZA NJEGOVA BORAVKA U ZADRU

2.1. RADOVI PROFESORA MIKUŠA OBJAVLJENI U ZADRU

U radove koje je profesor Mikuš objavio u Zadru ubrajamo 4 priloga u razdjelu filoloških znanosti *Radova Filozofskog fakulteta u Zadru* od 1959. do 1976. Tri rada objavljena su dok je on još radio na Fakultetu: "Prostorni podatak događaja: Teorija i govorni izraz" (1960), "Sintagmatski kompleks i sintagmatska aksiomatika" (1962) i "Morfolologija sintagme" (1964), a četvrti prilog, "Govorne kategorije prostora i vremena i teorija relativiteta", objavljen je 1976, desetak godina nakon njegova odlaska s Fakulteta u jubilarnoj 20. godini djelovanja Filozofskog fakulteta u Zadru. To znači da je profesor Mikuš ostao u dobrim odnosima s Fakultetom i uredništvom filološkog razdjela s kojim je svojevremeno surađivao. U istu vrstu radova ubrajamo i ciklostilom objavljena skripta pod naslovom *La donnée spatiale en français précédé des Notions fondamentales de linguistique théorique et structurale*. Ta je skripta profesor često najavljivao u svojim predavanjima. Nažalost, tiskanje je bilo gotovo pred sam njegov odlazak iz Zadra, tako da zapravo nikad nisu bila korištena kao takva. No ostaju kao skica za njegovo djelo *Principes de Syntagmatique* koje će izići 1972. u Bruxellesu u izdanju AIMAV i u Parizu u izdanju Didier. Predgovor ovoj knjizi napisan je u listopadu 1971. u Lumumbashiju. Te se godine i profesor spremao za svoju mirovinu, jer smo u *Enciklopediji Slovenije* već vidjeli da je u Lumumbashiju radio od 1965. do 1972.

U nastavku dajemo kratki analitički prikaz radova nastalih u Zadru.

2.1.1. Prostorni podatak događaja: Teorija i govorni izraz

Prilog je, prema priznanju autora, prerada i sinteza njegova habilitacijskog predavanja u Zagrebu održanog 16. siječnja 1959. i nastupnog predavanja u Zadru 13. 3. 1959. U ovom radu autor je sažeto, ali jasno izložio na početku svoju epistemologiju i metodologiju. Početak ovoga rada zvuči programatski. To je kratki pregled prilika i stremljenja u jezikoslovlju na početku druge polovice XX. stoljeća:

"U svijetu se primjećuje sve više i više tendencija prema proučavanju živih jezika na solidnijim teoretskim osnovama, nego što su one, koje nam pruža klasična

gramatika. Te tendencije, donedavna samo spoznajno-teoretskoga značenja, dobile su u posljednjim decenijama potpuno novu perspektivu. Kao što je to bio slučaj i na drugim područjima nauke i tehnike, tako će i ovdje, kako se čini, tehnika revolucionirati nauku. Ekonomske, političke, strateške, naučne i opće kulturne potrebe za elektronskim prevodiocima upravo tjeraju oba glavna (i bogata) protagonista na svjetskoj pozornici, USA i SSSR, u lingvistički strukturalizam. Moramo reći, da je tehnika našla u tom pogledu lingvistiku potpuno nedoraslu i nepripremljenu za taj zadatak. Neki pokusi konstrukcije robota-prevodioca na postojećim osnovama dali su veoma mršave rezultate.".... "Stoga se s obje strane 'zavjese' užurbano i dalje traže novi putovi i svaka strana ljubomorno prati razvoj lingvističkih postignuća druge strane. Između protagonista vodi se utakmica za prvenstvo, doduše manje spektakularna nego utakmica za osvajanje svemira, ali zato ne manje oštra. Tko prvi nađe univerzalnu strukturalnu shemu za opis različitih tipova jezika, taj će u toj utakmici pobijediti." (7-8)

Profesorova epistemologija pokazuje širok dijapazon njegovih znanstvenih interesa od onovremenih stremljenja u lingvistici, odnos lingvistike i tehnike i prirodnih i društvenih znanosti. Pri čemu u njegovu pristupu prevladava psihologija ponašanja. Po tome jezik je "verbalizacija refleksnog luka". (RL) a "jedinica verbalnog ponašanja je iskaz (utterance)". Odatle u njegovoj terminologiji nazivi stimulus i reakcija. Evo jednog navoda:

"Opis jezika zamišljen je tako, da se čitava empirijski i instrumentalno prikupljena građa (koja se djelomično već nalazi skupljena u "gramatikama" i monografijama) reinterpreтира i pregrupira na tri glavna dijela. Ta dioba je uglavnom semantička (a ne formalna, kao što je kod gramatike) i osniva se na činjenici, da je govor u prvom redu verbalizacija refleksnog luka (RL), koji je prema fiziolozima jedinica ponašanja ("behavior"). RL sastoji se u analizi fiziologa od stimulusa (S) i reakcije (R) na stimulus, on je njihova sinteza." (8)

S druge strane, izrazi *modus* i *diktum* otkrivaju jedan drugi izvor Mikuševe teorijske inspiracije – Charles Bally i zasade "Ženevske škole".

"Nezavisno od fiziologije i američkih lingvista Charles Bally je za tu jedinicu (iskaz, Utterance) našao da se sastoji od dva komplementarna člana, od modusa (M) i diktuma (D). Ma kakva bila provalija između evropske i američke koncepcije govora i iskaza, Ballyjeva analiza nam sugerira misao, da je M izraz reakcije i D izraz stimulusa, na pr. u *osjećam* (M; reakcija), *da je zima* (D; stimulus). Iskaz ne može prema tome biti drugo nego govorni izraz refleksnog luka." (8)

On tako pokušava pomiriti "kontinente": američku i europsku lingvistiku, fiziologiju i lingvistiku. To čini na sljedećoj stranici "strukturalno-funkcionalno-semantičkom shemom" koja sažima temelj njegove teorije (pristupa).

Fiziološki plan:	Govorni plan:	
(Govorni plan jest verbalizacija fiziološkoga)		
RL	iskaz	1. nivo
S -----R	M -----D	2. nivo
Ppsd -----Vpsd Pprd ---- Vprd	mS -----mG ds ----dG	3. nivo

Lijevu shemu treba čitati prema autorovoj legendi: "Ppsd = prostorni podatak stimulativnog događaja, Vpsd = vremenski podatak stimulativnog događaja, Pprd = prostorni podatak reaktivnoga događaja, Vprd = vremenski podatak reaktivnog događaja". Desna shema može zbuniti čitatelja jer se M (reaktivno) nalazi na desnoj strani, a D (stimulativno) na lijevoj pa nestaje simetričnost shema. Toj zbunjenosti doprinosi i tiskarska grješka *ds*, umjesto *dS*, kako stoji u daljnjem tekstu. Shodno tome *mS* = verbalizacija Pprd, *mG* = verbalizacija Vprd, *dS* = verbalizacija Ppsd i *dG* = verbalizacija Vpsd, kako stoji u legendi na strani 10.

Prema bilješci 3. str. 9, ovu shemu je autor "po prvi put" predložio na simpoziju lingvisti u Erfurtu u listopadu 1959. godine. To bi moglo značiti da ona nije bila predstavljena u habilitacijskom ni nastupnom predavanju, koja su održana početkom te godine. To odgovara dojmu koji su studenti stjecali na predavanjima da profesor Mikuš stalno dotjeruje i usavršava svoju teoriju, ponekad čak i na predavanjima koja su za njega bila prilika da svoju teoriju propituje pred svojim slušateljstvom – u ovom slučaju studentima.

U kontekstu oslanjanja na Ženevsku školu karakteristično je njegovo razmatranje o aktualizaciji i aktualizatoru (18-20), svojstvenim Ballyevim tekstovima. Najprije definicija aktualizacije:

"Aktualizacija imenice je lingvistički akt, kojim se semiološki sadržaj prevodi iz sfere apstraktnosti u sferu konkretnosti. Taj je akt sintagmatski zato, što imenica i aktualizator sačinjavaju par funkcionalno-komplementarnih znakova (definiranih našom hijerarhijskom shemom), koji obrazuje imeničku aktualizacijsku sintagmu. Aktualizacija je uvijek globalni akt koji obuhvaća odjednom sva tri aktualizacijska vida." (19-20)

Ta tri aktualizacijska vida već su prije navedena u svezi s prostornim podatkom:

"Taj je podatak određen trosmisleno: po svom sadržaju ili kvalitetu ("compréhension"), po svom ekstenzitetu "u prostoru", koji mu daje elemente kvantifikacije (v. o tome kasnije), i po svom prostornom (i vremenskom) odnosu prema meni, koji govorim, i mojim sugovornicima." (11)

Nekoliko stranica dalje on kazuje kako to u konkretnoj jezičnoj situaciji izgleda:

"Te se determinante nalaze u imenu i deiktiku implicite; u sintagmi one se odijele tako, da imenica preuzima na se dio semiološkog sadržaja (u vidu karakterizatora, v. dalje 8) obadvije prostorne determinante (ekstenzitetnu i relaciju). Stoga je imenica sušta semiološka neaktualizirana (virtuelna) vrijednost ili 'semantem'. Aktualizator je naprotiv (osim karakterizatora) znak s veoma skućenim semiološkim sadržajem, ali je zato njegova prostorno-determinativna snaga presudna; on prevodi imenicu iz sfere potencijalnoga (virtuelnoga, neaktualiziranoga) u sferu konkretnoga, aktualiziranoga, prostorno-vremenski određenoga" (18).

Za aktualizator Mikuš kaže da je u svojem najčistijem obliku asemantičan znak, a to je član (v. str. 18) te da je "aktualizator degradirani deiktik" (19) U tom kontekstu zanimljiva su autorova razmatranja o funkciji i prirodi vlastitog imena.

"Ime je konvencionalni znak, kojim prostorni podatak imenujemo. U suštini je to veoma primitivan jezični znak, znak-etiketa, koji govorno identificira i diferencira samo jedan opće poznati podatak. Ako bi se jezik sastojao od samih takvih znakova, on bi bio pusta nomenklatura."⁹

"Teorija imena još nije formulirana. Lingvisti su se imenima bavili samo s historijsko-razvojnog gledišta. Ali u njihovim se djelima svakako nalaze elementi za teoriju imena. Od modernih se logičara imenom bavio B. Russel, i lingvistika će svakako morati voditi računa o njegovim izlaganjima." (12)

Ovom primjedbom Mikuš anticipira nekoliko desetaka godina kasnije probuđeno zanimanje lingvista za vlastito ime.

Treća sastavnica njegove epistemologije je semantički pristup, što je neobična – u ono vrijeme – sinteza. K tome on već u ono vrijeme govori i o univerzalijama u jeziku – sintagmatske funkcije.

"Specijalizirane sintagmatske funkcije su univerzalne: nema jezika, koji ne bi poznavao više ili manje analitičkih iskaza pa stoga i funkcije M, D, mS, mG, dS i dG. U okviru tih funkcija razvijeni su u raznim tipovima jezika razni jezični formalizmi (koji nisu univerzalni), a koji podjednako služe samo tome, da prema shemi, a preko sve viših sintagmi grade dikto-modalnu sintagmu, t.j. analitički iskaz kao jedinicu verbalnoga ponašanja." (10)

Kroz cijelo izlaganje se provlači i opozicija semiologije i semantike. Treba spomenuti i niz: lokalizacija – kvantifikacija – karakterizacija (21).

"Tipovi imeničkih specijalizirano-aktualizacijskih sintagmi jesu: karakterizacijske, kvantifikacijske i lokalizacijske sintagme. Drugih mogućnosti nema, jer bi svaka druga struktura prešla opću aktualizacijsku shemu, a to je nemoguće, v. dolje. Aktualizatori u tim sintagmama vrše specijalizirane funkcije (karakterizaciju, kvantifikaciju, lokalizaciju) i zovu se prema tome imenički karakterizatori, kvantifikatori i lokalizatori." (20-21)

Pitanje se svodi na sastav imenske sintagme: determinante i opisne pridjeve u tradicionalnoj gramatici.

2.1.2. Sintagmatski kompleks i sintagmatska aksiomatika

"Sintagmatska aksiomatika je skup zakona prema kojima se grade sintagme" (28). Tako glasi Mikuševa definicija sintagmatske aksiomatike. A njegova definicija sintagme kao osnovne jedinice i pojma sintagmatike glasi:

"Sintagmatska teorija definira sintagmu u njezinom općem obliku kao strukturu koja se sastoji od dva funkcionalo komplementarna člana od kojih jedan vrši identifikacijsku a drugi diferencijalnu funkciju njezina sadržaja, i koja kao sinteza svojih članova vrši prema svojoj okolini funkciju jednostavnog znaka." (27)

⁹ Upućuje na Saussurea, a onda najavljuje ono što su lingvisti prihvatili mnogo kasnije – Bertranda Russela.

Sintagma je dakle binarna i ta binarnost "sačinjava morfostrukturalnu osnovu ("pattern", "canevas") sintagme (28), a binarnost je "posljedica komplementarnosti identifikacije i diferencijacije, koje su jedna bez druge besmislene: identificirati neki sadržaj znači uvijek ujedno ga i diferencirati od svih ostalih." (28)

U analizi sintagme dva su temeljna postupka: identifikacija i diferencijacija. To su dvije komplementarne radnje. Međutim, binarnost je samo strukturalna osobina, ne i funkcionalna. Funkcionalno sintagma je unitarna "jer nastupa prema 'vani', tj. prema svojoj okolini kao jednostavan znak" (28), pa binarnost i nije bitna osobina sintagme. (Npr. *plus mauvais / pire*). Ona je samo "morfostrukturalni most koji vodi k funkcionalnoj unitarnosti, k strukturi koja vrši u odnosu prema svojim članovima višu funkciju, koja ima višu vrijednost i koja je stoga viša jedinica s novim osobinama. Ukratko, sintagma je sinteza svojih članova, ona je "viši oblik" u smislu geštaltizma, ona je struktura s emergentnim osobinama. U smislu Hegelove dijalektike, koja se ovdje pokazuje kao korisna analitička tehnika, možemo reći da je sintagma dijalektička trijada i da su u njoj članovi: 1. sačuvani (ukoliko možemo sintagmu na dva člana analizirati), 2. ukinuti, jedan u odnosu prema drugom i obadva u odnosu na cjelinu, koja vrši unitarnu funkciju, i 3. udruženi u sintezu, u geštalt (cjelinu, "ensemble"), na koji se mogu primijeniti stavovi o emergentnim osobinama. (28)

Sintagma dakle funkcionira kao *Gestalt* čime Mikuš dotiče još jednu onodobnu psihološku teoriju – geštaltizam. Odatle do filozofskih poređenja, kao što je Hegelova logika dijalektičke trijade, nije bio dugi put. K tome treba dodati i njegovu usporedbu lingvističkog, algebarskog i sintagmatskog množenja.

"Kao sinteza članova, sintagma je produkt neke lingvističke operacije. Ta operacija nije identična sa zbrajanjem članova, kako nam se to na prvi pogled može činiti (*plus + mauvais*). Ona je neka viša operacija, operacija koja spaja članove u sintezu. Nazovimo tu operaciju sintagmatskim ili lingvističkim množenjem i obilježimo sintagmatski odnos (tj. odnos između članova) znakom množenja." (29)

Primjer: $S = I\check{c} \cdot D\check{c}$, ili $S = D\check{c} \cdot I\check{c}$ (29)

Da je sintagmatika izdanak strukturalizma, svjedoči i termin "morfostrukturalizam sintagme" (31), ali i nezaobilazne dihotomije "diskursivna/automatizirana sintagma" (31), što ga dovodi do razmatranja "nepostojanosti i postojanosti, zbijenosti, očuvanosti i ukinuću, jednostavnosti i kompleksnosti, pravilnosti i nepravilnosti sintagme (31).

Nezaobilazan je i pojav eksplicitne i implicitne binarnosti. Jer, binarnost je jedini mogući analitički pristup (33). Daje i konkretne primjere sintagmatske analize (36–37), analize na moduse i diktume. Rečenicu promatra kao datost. Naravno, ni u ovom radu nije mogao zaobići svoju raspravu s Aleksandrom Belićem.

Rad završava u pomalo romantičnom – Darmsteterovom tonu vitalističke lingvistike – govorom o sintagmi kao o nekoj vrsti organizma.

"U pogledu svoje unutarnje organizacije taj kontinuum liči na organizam; činjenica da je on linearan kod te komparacije ne smeta. Ako biolozi tvrde

da je živo biće skup stanica koje mogu imati najrazličitije oblike i dimenzije, i da je ta morfološka maleabilnost, u vezi s kompliciranim odnosima između stanica, dugo vremena anatomistima sakrivala staničnu strukturu organizma, možemo mi danas tvrditi da je govorni kompleks složen od sintagmi, koje mogu zahvaljujući svojoj geštaltskoj prirodi dobivati najrazličitije morfostrukturalne osobine i oblike, i da je ta morfostrukturalna maleabilnost kombinirana s raznim specijaliziranim sintagmatskim funkcijama vjekovima sakrivala strukturalistima sintagmatsko-strukturalno jedinstvo govora." (44)

Sintagma je za njega "stanica govora", pri čemu slijedi primjer Jana von Rozwadowskog.¹⁰

2.1.3. Morfologija sintagme

Ovaj je rad detaljna tipologija sintagme skicirana u radu pod 2.1.1. U njemu se govori o raznim tipovima sintagmi sljedećim redom: diskursivne, automatizirane, diferencijalne, poluautomatizirane, jednostavne, kompleksne, pravilne, nepravilne, eliptičke, pleonastičke, atrofirane, diskontinuirane, anticipativne, difuzne. (passim, 6-17)

U daljnjoj razradi svoje teorije sintagme profesor Mikuš poseže za Boolovom algebrama koja je binarno utemeljena (0,1) i idealno je sredstvo za matematičku formalizaciju lingvističke analize.(6-7) Ta je sklonost matematici vidljiva i u korištenju zagrada i ostalih matematičkih znakova. Govoreći o kompleksnim sintagmama na primjeru dviju engleskih riječi autor daje dvije matematičke formule:

$$a \quad bc \quad d \quad = \{ a [(b \ c) \ d] \}$$

unthinkingly

$$a \quad b \quad cd \quad = \{ [(a \ b) \ c] \ d \}$$

reformers

(art. cit. 11)

Dihotomija jezik/govor našla je mjesta i u ovom radu. Profesor ne zaboravlja rodonačelnika škole kojoj pripada – F. de Saussurea.

"Na pitanje koje je postavio Saussure, o.c. 172, da li sintagma pripada govoru ili jeziku, mi odgovaramo da diskursivna sintagma pripada jeziku po svojoj shemi i drugim konstantama, a govoru po svojoj individualnoj realizaciji; automatizirana sintagma pripada jeziku. U sinkroniji nema elementa koji ne bi pripadao i govoru i jeziku.

Kako se prema Saussuru, o.c. 138 u govoru nalazi klica svih promjena, i kako govorni akt prethodi, genetički, jeziku (funkcionalno je upravo obrnuto, jer dijete počinje učiti materinski jezik, koji je već društveno izgrađen), to je diskursivna sintagmatika i princip stvaranja automatiziranih sintagmi ili bar tipova tih sintagmi; individualne se sintagme mogu stvarati i analogijom, prema postojećima, koje su prošle normalni razvojni put." (8)

¹⁰ Ovdje Mikuš samo uspoređuje jezik i živi organizam. Kognitivna lingvistika naših dana ide korak dalje pa u mozgu traži tragove jezičnih procesa.

U vezi s tim razmatra i pojavu izostavljanja člana u francuskom jeziku, što on pripisuje arhaizmu *avoir peur* (*faim*,...) (9) Govoreći o strukturi *Hôtel-Dieu* kao arhaizmu, on dodaje:

"... takav se sintagmatski arhaizam može prenijeti na suvremene sintagme, npr. na *place Maubert*, jer se pokazao praktičan i ekonomičan. U *avoir faim*, *avoir peur* itd. odsutnost člana potječe iz doba kad član još nije bio obavezan; usp. moderniju sintagmu *avoir le trac*." (9)

Posebni slučajevi ili tipovi sintagmi nikada nisu izvan njegova vidokruga. Tako i u ovom radu govori o atrofiranim sintagmama: *jet*, *marche*, *chant* "atrofirane sintagme" koje on uspoređuje s regresivnom derivacijom. (15)

Pri završetku ovog rada autor posvećuje posebnu pozornost "riječi", pa kaže:

"Pojam riječi još ni izdaleka ne pokriva naš pojam znaka u užem smislu, pa ni pojam jednostavnog znaka, jer je takav znak za nas ne samo npr. *-ed* u *started* ili *-ais* u (je) *chantais*, nego i svaki kumulativni znak. Riječ je uvijek automatiziran segmentski znak, a pored toga i semantem; formalizam je "riječ" samo ako je leksikaliziran, tj. ako ga se drži neka semiološka vrijednost (npr. *sans*, *avec*, itd.). S druge strane, taj tradicionalni i drevni pojam pokriva i neke kategorije naših automatiziranih struktura, bilo sintagmatskih, bilo koordinativnih ("dandva"). (17)

Termin riječ u navodnicima nužno doziva i zaključak autora "pojam riječi je nejasan". (17)

2.1.4. Govorne kategorije prostora i vremena i teorija relativiteta

Prostor i vrijeme su neposredne datosti. Tom općem mjestu autor suprostavlja Whorfa i njegova istraživanja jezika američkih starosjedilaca Hopi koji je sušta prepora indoeuropskim jezicima. Uvod u rad je ekspozicija uvriježenih mišljenja.

"Za zdravi razum pojmovi prostora i vremena ne čine nikavih poteškoća, oni su dati, kako velimo, intuicijom (ma što pod time podrazumijevali) i potvrđeni iskustvom i tehnologijom. Euklidski prostor zamišljen je kao homogen i neograničen, izotropan (sve su dimenzije jednakovrijedne), konstruiran, prazan, on je sredina u kojoj su smješteni predmeti (stvari, substance, materije). Vrijeme je linearno, ne-reverzibilno, ono teče kontinuirano od prošlosti preko sadašnjosti ka budućnosti, u njemu se zbivaju radnje, procesi, događaji. Tako su te kategorije shvaćali nekada i filozofi i gramatičari, pa i Isaak Newton, stoga ih zovemo newtonskim." (339)

Ovom bi se kratkom prikazu poimanja prostora i vremena moglo dodati još neki detalj, ali ćemo to ostaviti možda za neku drugu priliku. U svakom slučaju nemamo što prigovoriti. Stvari su jasne. Međutim, za radoznali duh, kao što je bio duh profesora Mikuša, tu ne treba stati. Ne treba nikad stati (pa ni na predavanju) u potrazi za novim spoznajama. Zato se profesor obraća Benjaminu Lee Whorfu, pa kaže:

"Veoma suptilnim izučavanjem jezika Indijanaca Hopi Benjamin Lee Whorf došao je do zaključka da te predodžbe nisu dane intuicijom, nego da su uvjetovane našim, tj. indoeuropskim (!) jezicima. Ti Indijanci mogu, naime, izraziti svojim govornim sredstvima sve ono što možemo i mi, a da su im naše predstave o prostoru i vremenu potpuno tuđe. I zaista, filozofi, Newton i mi svi dugujemo te predodžbe govornim kategorijama deiktika, imena, imenica i glagola i odgovarajućim govornim mehanizmima, koje usvojimo od sredine u kojoj smo se rodili, dok smo još veoma mali." (339)¹¹

Istovremeno me ovo podsjeća na njemačkog filologa Mauthnera koji je napisao: "Da je Aristotel bio Dakota Indijanac, naša bi logika danas bila posve drugačija."

Tu sam rečenicu često ponavljao svojim studentima na predavanjima iz semantike.

Ovdje posebno dolaze u obzir deiktici (naši orijentiri u prostoru i vremenu) (340). K tome se dodaju vlastita imena i odnos prostor-vrijeme, te imenica. Na koncu, funkcija člana u (prostornoj) aktualizaciji, čime se opet vraćamo na jedan od *adagea* Ženevske škole i autoru dragog lingvиста Charlesa Ballya.

Teoriji relativnosti posvećena je posebna pozornost Tu autor opet daje panoramu znanosti svojeg doba:

"Vrhunac koji su dosegle prirodne nauke (fizika) u prvim decenijama našeg stoljeća (prije nego što su doprle u carstvo atoma i u subatomske svijet) svakako je teorija relativiteta. U svom filozofskom zaključku ta teorija veli da objektivno postoje samo događaji kao sinteze prostornog i vremenskog podatka, kao prostorno-vremenski kontinuum u kojima je, uz tri prostorne, vrijeme tek četvrta dimenzija. Postavlja se pitanje, nije li i to shvaćanje uvjetovano našim jezicima i svakidašnjim govorom." (342)

"Smisao iskaza i govora uopće zaista nije u komunikaciji prostornih podataka odvojenih od vremenskih: mi iskazima saopćavamo samo događaje u gornjem smislu." (342)

To su znali i antički gramatičari, kaže autor, u vidu subjekta i predikata. Međutim, "u toj 'relativiziranoj' teoriji, referencijski podatak neće više biti ja (mi) shvaćen kao prostorni podatak, bit će to *ja* shvaćen kao događaj koji možemo prema B. Russellu imenovati *I-here and now!!!*, 'ja koji postojim ovdje i sada'. Taj se podatak oponira objektivnim ('ne-ja') događajima s kojima stupa u prostorno-vremenske odnose." (342)

Razmatranja o sintagmi i sintagmatici često završavaju rečenicom, iako rečenica izmiče analitičkoj aparaturi formalističke sintagmatike, pa i funkcionalizma. Tu je sintagmatika dotakla granicu svoje operativnosti. Jer, rečenica je ipak u jezičnom i jezikoslovnom pogledu kvalitativno različita, rekli bismo na višem stupnju kompleksnosti: nju karakterizira operacija predikacije, dok sintagmom vlada zakon incidencije. Na toj granici Mikuš se okreće transformacijsko-generativnoj

¹¹ Sad mi je jasno zašto je profesor u poznati senzualistički aksiom *Nihil est in mente quod non erat in sensu* umetnuo, u jednom razgovoru (navodim po sjećanju): (*Nihil est in mente*) *quod non erat in verbo*. Vidi dalje 2.5.4.

gramatici! No i tu je on svoj: definirajući rečenicu kao izraz događaja on ostaje čvrsto na svom semantičkom pristupu jeziku, pa će u tom smislu razmatrati ulogu glagolskog vida i vremena u rečenici (344-346), zanimljiva tema o kojoj ovdje ne možemo raspravljati.

U zaključku o teoriji relativnosti u jeziku, autor kaže:

"Teorija relativiteta samo je naučno i matematski formulirala govorni izraz događaja, koji u našim jezicima odvajkada postoji. To je primijetio i filozof i fizičar Philipp Franck kad je rekao da je Einsteinovo relativiranje vremena reforma ne u metafizici, nego u semantici.

Ako je teorijskoj lingvistici uspjelo to prikazati, moramo za uzvrat reći da joj je upravo relativitet otvorio nove poglede na odgovarajuće govorne kategorije i mehanizme." (346)

2.2. ZNANSTVENI SKUPOVI I PREDAVANJA U INOZEMSTVU

2.2.1. Nemamo podataka o sudjelovanju na znanstvenom skupu u Erfurtu (1959) koji Mikuš spominje u anketi, ali zato zahvaljujući dokumentima koji se čuvaju u obiteljskoj pismohrani (OP, vidi poseban odjeljak u Bibliografiji)) znamo gotovo sve važne pojedinosti o predavanjima u inozemstvu u siječnju i veljači 1962. U ta dva mjeseca Mikuš je imao jednu vrlo napornu i zahtjevu turneju po Zapadnoj Njemačkoj i Belgiji. Te su turneje u pojedinim fazama bile isplanirane doslovno u minutu. Iz jednog od tih dokumenata formuliranom u vidu izvješća o radu (turneji) – bez datuma i naslova – na francuskom jeziku doznajemo naslove četiriju predavanja koja je već bio naveo u anketi (str. 3), ali na njemačkom jeziku. Ovaj put ta su predavanja navedena na francuskom uz napomenu da su sva četiri održana samo u Berlinu na Humboldtovu sveučilištu u Institut für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationswissenschaft, ali bez naznake datuma održavanja. Naslovi predavanja na francuskom glase:

1. La grammaire classique et le structuralisme syntagmatique
2. La coordination et la syntagmatique
3. L'Axiomatique syntagmatique
4. L'Algèbre et la syntagmatique

Isto izvješće napisano vjerojatno iste godine¹² najavljuje objavljivanje tih predavanja u *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationswissenschaft*, uz napomenu da su uzeti iz njegove buduće knjige *Abriss der Syntagmatik* koja će biti objavljena iduće godine u izdanju Akademie Verlag Berlin. Do objavljivanja nažalost nikad nije došlo jer je već potpisani ugovor poništen. Iz teksta ugovora vidljivo je da je prvotni naslov knjige trebao glasniti *Prinzipien der Syntagmatik*, a onda je riječ *Prinzipien* precrtana i iznad nje nadopisana riječ *Abriss* koju profesor Mikuš redovito rabi kad najavljuje objavljivanje te knjige.

¹² Prema rukopisu na dnu teksta poslano je jezikoslovcima od kojih smo prepoznali imena Buysens, Tabory, Imbs.

2.2.2. Osim u Berlinu, Mikuš je održao svoja predavanja u Halleu i Frankfurtu na Majni. Izgleda da je predavanja u Halleu održao prije Berlina. To sudimo po tome što je u jednom predavanju u Berlinu (kasnije objavljenom u već spomenutom berlinskom časopisu) upotrijebio jedan primjer koji mu je kazao profesor Ammer. U Halleu ga je dr. K. Ammer, voditelj Seminara für Allgemeine Sprachwissenschaft und Indologie Sveučilišta Martin Luther, u svom pozivu na predavanje datiranom 8. siječnja 1962. predstavio riječima:

"Professor Mikuš, der einer der führenden Wissenschaftler auf dem Gebiet der syntagmatischen Forschung ist,..."

Tu je održao dva predavanja u Melanchthonianumu:

- 12. siječnja 1962. u 18 sati: Die klassische Grammatik und der syntagmatische Strukturalismus
- 13. siječnja 1962. u 10 sati: Probleme der Syntagma-Forschung.

U Frankfurtu na Majni, na Goetheovu sveučilištu, održao je predavanje u Slavenskom seminaru:

- 25. siječnja 1962. u 20 sati: Die klassische Grammatik und der syntagmatische Strukturalismus.

2.2.3. Potom je slijedila Belgija. Najprije Filozofski fakultet Sveučilišta u Liègeu:

1. veljače 1962. u 14,30: Les syntagmes basculants en français, doznajemo iz poziva na predavanje dekana Fakulteta.

6. veljače 1962. bio je posebno naporan dan za profesora Mikuša. Tog dana održao je tri predavanja, i to:

- 10 sati: La grammaire classique et le structuralisme syntagmatique na Katoličkom sveučilištu u Louvainu
- 15 sati: La grammaire classique et le structuralisme syntagmatique i
- 17 sati: Les syntagmes basculants en français na Slobodnom sveučilištu u Bruxellesu.

Obiteljska pismohrana čuva daktilograme svih četiriju predavanja (1. i 2. na francuskom, 3. i 4. na njemačkom) sa svim ispravcima, skraćivanjima i napomenama. Od tih predavanja *Zeitschrift für Phonetik* objavio je iste godine (1962):

- Die klassische Grammatik und der syntagmatische Strukturalismus, 15(1962), 1-2, 127-136
- Die Koordination und die Syntagmatik, 15(1962), 1-2. 137-144.

O izlaganju na skupu *Zeichen und der System der Sprache* u Berlinu imamo sačuvane separate bez naslova u publikaciji istog naslova: 1961, I. Band, str. 109-110 (Réponses); 1962, II. Band, str. 157-163. (Communication). Izgleda da su sudionici skupa trebali organizatorima odgovoriti na nekoliko pitanja prije održavanja samog skupa, a onda su na skupu održali i svoja izlaganja.

Budući da su objavljena u časopisima, o ovim ćemo predavanjima govoriti u našem sljedećem poglavlju 2.3.

Operacijom integracije Mikuš dotiče područje tekstualne lingvistike koje on inače nije razradio u svojoj teoriji.

Nakon ovih na momente nategnutih, ali zanimljivih paralela, Mikuš izvodi svoj zaključak i svoje viđenje stvari, pa kaže:

"Sintagmatika nije izgrađena na algebri već je algebra izvedena iz sintagmatskih zakonitosti jezika i govora. Algebarske operacije su iz običnog govora uzete sintagmatske operacije koje su primijenjene na čiste (apstraktne) veličine i njihove odnose. Naravno, običan jezik ne može danas slijediti algebru u apstraktnim sferama, jer se ona relativno osamostalila i izgradila svoje vlastito zdanje na temeljima glavnih sintagmatskih operacija. Ako se danas jezični tekst može unijeti kao input u matematički elektronički stroj a kao output izići na drugu stranu kao prijevod, to se događa samo zato što /su/ algebarske operacije zapravo sintagmatske prirode. Stoga sumnjam da je automatsko prevođenje izvedivo bez sintagmatske teorije."

Ovaj naizgledni *salto mortale* sasvim je dosljedan autorovu znanstvenom *credu* koji mi je profesor u jednom razgovoru dok smo poslije jednog predavanja prolazili zadarskom Kalelargom (glavnom ulicom, rimski *cardo*) kazao, a koji je napisao i u svojoj knjizi iz 1972., i to velikim slovima: NON EST IN INTELLECTU QUOD NON EST IN VERBO, NON EST IN VERBO QUOD NON EST IN SENSU. (Mikuš 1972: 236; četiri stranice prije kraja njegove posljednje knjige!) Prema riječima samog autora to je lagana parafraza aksioma Johna Lockeja. Bio je to odgovor na moju primjedbu da lingvistika posuđuje od filozofije. Profesor je tvrdio suprotno: filozofija uzima od lingvistike.

Dosljedan tom svom znanstvenom uvjerenju autor sumnja da će pokušaji automatskog prevođenja (već tada aktualni u tehnici i lingvistici) biti uopće mogući bez sintagmatske teorije.

Profesor mi je tada rekao ono što je – drugim riječima – zastupao i u svojoj disertaciji, a u svojoj knjizi u kojoj stoji ovaj sažeti *credo* doslovno stoji sljedeće:

"Na koncu konca, naša fenomenološka gledišta mogu se sažeti donekle dopunjenom formulom Johna Lockeja: NON EST IN INTELLECTU QUOD NON EST IN VERBO, NON EST IN VERBO QUOD NON EST IN SENSU; po našem mišljenju, COGITO, ERGO SUM se svodi na LOQUOR ERGO SUM; upravo zahvaljujući jeziku ja postajem 'svijestan' sebe samoga dok, kao dijete, učim uporabu te riječi: ja ne govorim zato što sam svijestan nego sam svijestan zato što govorim. COGITO znači: ja kombiniram u sebi (subvocalement) jezične znakove u govornim strukturama kojih modele mi je pružio moj materinski jezik i uspoređujem njihovu vrijednost bilo s podacima neposrednog iskustva, bilo s vrijednostima drugih jezičnih struktura. 'Mišljenje' (razmišljanje, itd.) može biti samo traženje odgovarajućeg izraza problema, traženje koje se, usmjereno prema nekom cilju ('goal seeking behavior'), u biti ne razlikuje od muka štakora u labirintu kad nastoji, kroz pokušaje i pogreške, dohvatiti sir." (Mikuš 1972: 236)

2.3. RADOVI I REAGIRANJA OBJAVLJENI U STRANIM ČASOPISIMA

Pod radovima ovdje podrazumijevamo članke (studije), a pod reagiranjima pisma uredništva časopisa *Voprosi jezikoznanija* i *Le Français Moderne*. Ovdje dajemo kronološki i sažeto prikaz članaka i reagiranja profesora Mikuša u stranim časopisima, objavljenih u naznačenom periodu i uz već navedene napomene.

U 1959. godini bilježimo dva reagiranja u ruskom časopisu *Voprosi jezikoznanija*:

2.3.1. "Zamečanije po povodu nekoterih statei opublikovanih v žurnalu *Voprosi jezikoznanija*, t. VIII, sv. 1, 1959, 49-50. Prilog je osvrst na dva priloga u tom časopisu:

"O nekotorih aktualnih zadačah sovremenogo jezikoznanija" (1956, 4, str. 8) u kojem raspravlja na primjeru engleskog izraza "poor John run away", a drugi osvrst govori o radu Marcela Cohena, *Sovremenaja lingvistika i idealizm* (1958,1, 61).

2.3.2. Pismo v redakciju, br. 5, 1959, 129-130.

Pismo je odgovor na primjedbe E. A. Sedeljnjkova o sintagmatici (1958, 4). S istim je autor već raspravljao.

2.3.3. Te iste godine *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris (BSLP)*, LIV(1959), fasc. 1, str. 149-161, objavljuje njegov rad "La syntagmatique et les langues dites monosylabiques". Članak je inače napisan još 1953 (cf. str. 161, bilj. 2) a predstavlja osvrst i (sintagmatsku) dogradnju neimenovanog rada F. Martinija objavljenog u *BSL*, 46, 1, 1950, 183 ss. Rad je pisan u konzultaciji s autorom komentiranog rada, koji mu je čak pomogao u izboru primjera, jer Mikuš nije poznao promatrane jezike, vijetnamski i sijamski.

Za Mikuša je ovo bila prilika da svoju sintagmatiku verificira i na nekom neindoeuropskom jeziku, što svjedoči o njegovu poimanju sintagmatike kao općelingvističke teorije po kojoj je binarnost općejezična osobina, a sintagmatske funkcije (TI i TD) temeljni mehanizam svakog jezika bilo koje jezične grupe. Jedna od zapaženijih tvrdnji je ona koja glasi: "... dans le mécanisme linguistique le fonctionnement syntagmatique est tout, et le formalisme, par contre, peu de chose." (150-151) Ovo ne iznenađuje kad se zna da je sintagmatika sintaktički usmjerena teorija koja sintaktičkoj strukturi daje prednost pred semantičkom, po čemu prethodi generativnoj gramatici. Manje je shvatljiva, ili prihvatljiva, njegova sljedeća tvrdnja: "... la valeur sémiologique du signe /est/ toujours le 'résidu' de la fonction syntagmatique." (151)

Pitamo se povodom ovog rada nije li jedan od glavnih razloga odlaska profesora Mikuša u Kongo bilo istraživanje sintagmatike afričkih jezika, kao što je on to u svojim molbama Ministrastvu navodio, ali ne znamo je li što objavio o tim istraživanjima.¹⁵

¹⁵ U svakom slučaju u *Principes de syntmatiqague* nismo našli ni jedan primjer iz nekoga afričkog jezika.

2.3.4. Iduće, 1960. godine, *Voprosi jezikoznanija*, br. 5 (125-140) na petnaest gusto tiskanih stranica u dva stupca, objavljuje u rubrici Kritika i Bibliografija (Recenzije) tekst pod naslovom – "Strukturalnij sintaksis L. Tenijera i sintagmatičeskiji strukturalizm", str. 125-140.

U njemu je Mikuš minuciozno, poglavlje po poglavlje prikazao Tesnièreovu posthumnu knjigu *Éléments de syntaxe structurale*. Za razumijevanje ovog priloga treba svakako pročitati studiju Ade Vidovič-Muha, "La syntaxe de Tesnière interprétée par Mikuš", *Linguistica XXXIV* (1994), 1, 225-234 (Mélanges Lucien Tesnière) pa naše čitatelje upućujemo na taj naslov budući da izlazi iz našega zadanog prostornog okvira.

Pitamo se kakav bi bio daljnji tijek Mikuševih istraživanja da je ušao u brazdu Tesnièreove sintakse. Jer, on je bio jedan od prvih koji je čitao njegovo kapitalno djelo, bio je motiviran za pobliže poznavanje Tesnièreea jer je ovaj bio jedan od prvih ako ne prvi francuski lektor u Ljubljani, poznati slovenist doista u to vrijeme pa sve do svoje smrti poznatiji po svojim slavističkim radovima nego po svojoj sintaksi. Kad je objavljena njegova knjiga, Mikuš je već bio potpuno formirani jezikoslovac sa svojim čvrstim uvjerenjima i svjetonazorom.

2.3.5. U istom broju u rubrici "Naučna žiznj" govori se o radovima i planovima profesora Mikuša. Tu možemo naći informaciju da priprema za tisak svoju knjigu *Principi sintagmatike* (ranije objavljenu na šapirografu) i skoro objavljivanje u *Radovima FFZd* 1, 1960, priloga "Prostorni podatak događaja: teorija i govorni izraz". Glavna preokupacija mu je dovršavanje priprema za tisak njegovih predavanja iz 1959. pod naslovom *L'expression de la donnée spatiale en français* u kojem je glavni cilj autora provjera sintagmatske teorije na materijalu francuskoga jezika. Sve je to uredništvu dojavio sam Mikuš, koji je u stalnoj vezi s časopisom s kojim surađuje, koliko znamo, od 1957. kad je objavio rad "Osuđenje voprosov strukturalizma i sintagmatičeskaje teorije" (27-34) dopisuje se na hrvatskom ili francuskom. Uz potpis autora pisama ili radova stoji i ime prevoditelja: za hrvatski to je bio I. I. Tolstoj, a za francuski M. M. Makovski. Za broj 2, 1962. (recimo to odmah kršeći kronologiju) poslat će opširno pismo (*vtoro pismo*) kao osvrt (odgovor) na Sedeljnikov prikaz njegove disertacije – 4 stranice (8 stupaca) gusto tiskanog teksta.

2.3.6. Godine 1961. prvi svezak simpozija *Zeichen und System der Sprache* održanog u Berlinu donosi odgovore na (vjerojatno unaprijed) poslana pitanja (ukupno 9) o temi skupa: jezični znak. Mikuš je poslao svoje odgovore na 9 pitanja i još k tome svoj dodatak. U općeteorijskom pogledu Mikuš slijedi Saussurea (CLG,100). Inzistira na linearnosti znaka.

U drugom svesku istog skupa, objavljenom 1962. godine, nalazi se njegovo usmeno izlaganje na skupu u kojem zastupa bihevioristički pristup znaku i jeziku, služeći se usporedbama na tri razine:

1. Fiziologija	S – R	stimulus – reakcija	(Bloomfield, Dewey)
2. Fizika	P – V	prostor – vrijeme	(Newton)
3. Lingvistika	M – D	modus – diktum	(Bally)

Na zadnjoj razini uvodi dihotomiju aktualno – virtualno koja vodi u arbitrarno. Upućuje na svoj rad *Prostorni podatak događaja: teorija i govorni izraz* (vidi gore 2.6.5.).

2.3.7. Godine 1962. izlaze u *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationswissenschaft* 15(1962), 1-2 dva već spomenuta teksta njegovih predavanja u Berlinu, koja ćemo ovdje kratko prikazati:

2.3.7.1. *Die klassische Grammatik und der syntagmatische Strukturalismus* (127-136)

Predavanje, ovdje u vidu članka u časopisu, daje prikaz nastanka i razvoja sintagmatike kao lingvističke discipline, koja se ovdje demonstrira kao radikalna i isključiva jezikoslovna teorija. Početke sintagmatike naziva on *Strurm-und Drang Periode* (do 1957). U tom periodu navodi tri imena: Rozwadowski (1904), de Saussure (1916) i Bally (1942). To je klasična sintagmatika terminološki bliska (klasičnoj) gramatici. Tu doznajemo da je sintagmatika službena teorija na Katedri za francuski jezik na Filozofskom fakultetu u Zadru.¹⁶ Cilj joj je gramatiku staviti u muzej, dati joj muzejsku vrijednost. Klasična gramatika nije pogrešna (ovo je ublaženo stajalište u odnosu na neke druge izjave), već primitivno-empirijski strukturalizam i funkcionalizam. Predsintagmatsko jezikoslovlje je primitivno-empirijsko bez teorijskih ambicija. Po njegovu mišljenju "gramatika je u sebi nosila klicu svoje vlastite propasti". (Svoju vlastitu suprotnost, rekli bi historijski materijalisti!) Za demonstraciju služi se rečenicom: *Mein Sohn hat sein Federmesser mit Korkenzieher verloren.*

Glavne postavke:

- Sintagma je osnovna jezična struktura (kao stanica kod živih bića).
- Znak je poput novčanice: njegova vrijednost je konvencionalna (dogovorena).
- Definicija sintagme glasi: "jede linguistische Struktur, die aus zwei miteinander komplementären Gliedern besteht, von denen das eine die Identifikations- und das andere die Unterscheidungsfunktion des Gesamtwertes ausübt." (130)

U tom jezičnom ustrojstvu dijelovi su "uvezani po određenim zakonima". Daje se tipologija sintagma (134). Pritom se riječ naziva automatiziranom ekspancijalnom sintagmom. (135)

2.3.7.2. *Die Koordination und die Syntagmatik* (137-144)

Prema našem prikazu turneje po Njemačkoj i Belgiji ovo je predavanje održano samo u Berlinu. Koordinacija je sintaktička operacija koja je pojavno i terminološki suprotna sintagmatici. Ona je drugi način povezivanja elemenata nižeg ranga od sintagmatike.¹⁷ Mikuš inače ne govori o predikaciji kao sintaktičkoj operaciji. Homofunkcionalnost je glavna osobina i uvjet adicije, disjunkcije, opozicije.

¹⁶ Od 1977. – a djelomice i od 1972. – zamijenit će je psihosistematika Gustavea Guillaumea koja ima nekoliko dodirnih točaka sa sintagmatikom: aktualizacija jezičnog znaka, prostor i vrijeme u jeziku.

¹⁷ Ovdje nazvane "subordinacija", što je jedini slučaj spominjanja subordinacije kao drugog imena za sintagmatiku. Cf. str. 13.

Opozicija je područje (*Niemandansland*) između koordinacije i sintagmatike. Na primjeru imena *Fritz Lang* pokazuje da ime i prezime mogu biti i TI i TD. Tu autor prelazi na područje teorije vlastitog imena i tzv. *Schaukelsintagma* (141), tj. sintagma kojih članovi mogu zamijeniti položaj: TI postaje TD i obratno pa se doimaju kao dječja njihaljka (Schaukel).

Daju se primjeri za ostale slučajeve *Schaukelsintagmatike*:

- Apozicije: Cicero, der grosse Redner; Johannes der Evangelist
- Alexander der Grosse (ali i der grosse Fritz, primjer koji mu je dao K. Ammer)
- Lise la blonde
- Relativne rečenice: Der Soldat, der müde ist, schläft gut.
- Konstrukcije kao u francuskom: Russe savant / savant russe (učeni Rus/ruski učenjak)
- Satzgefüge, rečenični niz.

Na str. 142 iznosi (čudnu) teoriju o postanku imenica: od pridjeva! Luna < die Leuchtende.

2.3.8. Godine 1963. francuski časopis *Le Français Moderne* 31(1963), 137-142, 177-192 objavljuje njegov rad "L'expression de la donnée spatiale en français" u dva nastavka od kojih prvi nosi gornji naslov, a drugi "Noms propres".

Oba dijela su zapravo za potrebe časopisa prilagođena poglavlja skripata koja nose prvi naslov (vidi dalje 2.7.).

Nakon uvodnog, prigodnog dijela na 137. stranici slijedi tekst (138-142) koji *grosso modo* odgovara tekstu skripata od 19. do 29. stranice.

"Noms propres" (177-192) isto je tako prilagodba mnogo šireg teksta poglavlja iz skripata (30-68). Sve do stavka 2.13. može se pratiti paralelizam stavaka priloga u časopisu i skriptama, dalje teško, jer su u članku uzeti samo antroponimi, a izostavljeni svi toponimi. (2.1.-2.25 FM / 1.1.-1.33 skripta).¹⁸

2.3.9. A iduće, 1964. objavljeno je njegovo pismo uredništvu

Lettre (à la Rédaction) br. 32 (1964) str. 116-118.

U njemu se Mikuš osvrće na prikaz rasprave o sintagmi koja se vodila na sjednici Société d'Etudes de la langue française od 20. listopada 1962, objavljeno u *Français Moderne* 1963, 3, 2, 158.

U pismu Mikuš tumači pojam linearnosti, sintagmatike i riječi (spominje jedino Bonnarda), odgovara na "dogmu binarnosti", status koordinacije i sintagmatike. Spominje i ugovor s Akademie Verlag Berlin o objavljivanju svog *Abrissa*.

¹⁸ U samom uvodnom dijelu Mikuš pozdravlja odluku uredništva da svoje stranice otvori i teorijskim radovima. Pozadina tog otvaranja je prosvjedno pismo Gustavea Guillaumea uredništvu FM pred samu smrt, a kao posljedica polemika o njegovoj teoriji u kojoj je ukazano kako tadanji jezikoslovci (francuski) slabo poznaju (i ne razumiju) jezikoslovne teorije.

2.4. L'EXPRESSION DE LA DONNÉE SPATIALE EN FRANÇAIS

Pod ovim je naslovom prof. Mikuš objavio "studijsko i ispitno gradivo iz francuskog jezika kao gradivo prvog glavnog predmeta" na Katedri za francuski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Zadru, 1963. Ovdje ga predstavljamo u posebnom odjeljku i na kraju pregleda objavljenih radova za njegova boravka u Zadru, jer se objavljivanje ove knjige na neki način podudarilo s njegovih stvarnim odlaskom iz Zadra, konac 1964. godine.

Podnaslov glasi: "précédé des 'Notions fondamentales de linguistique théorique et structurale'" (kome prethode *Temeljni pojmovi teorijske i strukturalne lingvistike*).

Ispod mjesta tiskanja i godine, stoji klauzula:

Privremeno privatno izdanje, Autorski-pravno zaštićeno i registrirano kod Agencije za autorska prava, Beograd, zastupništvo za NRS, Ljubljana. Copyright 1959. i napomena: Do izlaska spomenutog djela je svaka reprodukcija i adaptacija tog gradiva zabranjena. Knjiga je umnožena na ciklostilu, ima 111 stranica, a format joj je 29x20, približan formatu A4. Ukoričena je u bijele kartonske korice bez ikakva naslova. Nakon već spomenutoga preliminarnog poglavlja "Notions fondamentales de linguistique théorique et structurale" slijede poglavlja:

- L'expression de la donnée spatiale en français
- Le nom propre
- Le déictique, ispred kojeg stoji Ch. 2 (Pogl. 2), a da predhodno nigdje u kazalu nema Ch. 1 (Pogl. 1).

Na strani 3-4 nalazi se autorov predgovor (Préface iz Kazala) koji ovdje donosimo u opširnim izvodima i u hrvatskom prijevodu.

"Od samog preuzimanja dužnosti profesora na Filozofskom fakultetu u Zadru odlučio sam što prije staviti u ruke svojih studenata udžbenik koji će im služiti kao vodič u studiju suvremenog francuskog jezika. Danas predajem u ciklostilnoj formi onima kojima je namijenjen prvi dio tog udžbenika napisan onako kako su se odvijala moja predavanja i odražavajući ih dosta vjerno."

Autor potom navodi svoje dileme sveučilišnog nastavnika: "uzeti deset gramatika i od njih sastaviti jedanaestu", preporučiti studentima jedno ili više već objavljenih djela? Ništa od toga nije zadovoljavalo autora. Njegovo poimanje gramatičkog sustava francuskog jezika je "tout différent" od svega što se moglo naći u onovremenoj jezikoslovnoj literaturi.

Jer, "ovo izlaganje počiva na teoriji koja je ovdje podvrgnuta prvoj verifikaciji analitičkom upotrebom i prvom sučeljavanju sa sveukupnim činjenicama tumačenima i usustavljenima prema vlastitim načelima. Ova teorija, koja još nije razrađena u svim pojedinostima¹⁹, bila je ipak dovoljno uznapredovala da sam mogao pristupiti opisu izraza prostornoga podatka u francuskom jeziku."

¹⁹ Ta će teorija biti izložena u knjizi *Abriss der Syntagmatique* koju će objaviti Akademie Verlag u Berlinu. Kao uvod u izlaganje o znaku-prostoru dao sam nekoliko izvadaka iz *Abrissa* u *Temeljnim pojmovima teorijske i strukturalne lingvistike*, vidi dalje.

U nastavku autor se žali na uvjete u kojima je pisao svoju knjigu: nedostatak znanstvene literature na francuskom jeziku i o francuskom jeziku, nedostatak suradnika i informatora na čiji bi se jezični osjećaj mogao osloniti. Ipak, zahvaljuje se gosp. Etienneu Emeritu, francuskom lektoru na Filozofskom fakultetu u Zadru, koji je čitao tekst i ispravio matrice prije umnažanja. Svjestan da ovakav kakav jest njegov rad predstavlja samo okosnicu budućeg mnogo dotjeranijeg djela, autor moli "blagonaklonog čitatelja" da ga prihvati kao takvog, a on najavljuje brojne dodatke i ispravke nakon provjera, kritika i rasprava na seminaru.

Kraj autorova predgovora predstavlja zapravo objašnjenje klauzule s naslovne stranice. Donosimo *in extenso* posljednji stavak predgovora zbog njegove neobičnosti u ovom kontekstu:

"Budući da ovaj udžbenik pored svojih slabosti uvodi u studij jednog živog jezika mnoge novine za koje još nije došlo vrijeme da budu šire poznate i primijenjene na druge jezike i da je objavljen pod ovim oblikom isključivo u cilju normalnog funkcioniranja katedre kojoj sam na čelu, formalno je zabranjeno preuzeti, čak ni u vidu navoda, ni jedav stavak, ili preuzeti pojmove, podjele, tumačenja, klasifikacije. U cilju nadzora nad strogo primjenom ove zabrane, očuvanja mojih autorskih prava i izbjegavanja bilo kakve zloporabe u tom pogledu, ja sam ne samo deponirao obvezni primjerak kod Agencije pri kojoj sam dao registrirati svoje djelo nego sam određeni broj primjeraka dao nekim kolegama lingvistima kojima ću se moći obratiti ako zatreba, sve do eventualnog konačnog izdanja udžbenika."

Tekst je datiran u veljači 1963. godine, a potpisan kraticom "R. F. M."

Ne znamo kome je prof. Mikuš mogao povjeriti primjerke ovog udžbenika radi osiguranja svojih autorskih prava. Nejasni ostaju razlozi ovakva opreza. Možemo pretpostavljati da su to neka njegova prethodna loša iskustva glede autorskih prava. U svakom slučaju profesor je ljubomorno čuvao svoju teoriju i često isticao svoje autorstvo. To se moglo primijetiti i na njegovim predavanjima i seminarima, kad je na licu mjesta mijenjao i dotjerivao svoje analize, često i nakon primjedbi samih studenata.

Evo kratkog sadržaj udžbenika:

2.4.1. U prvom dijelu knjige-skripte (5-18) pod naslovom NOTIONS FONDAMENTALES DE LINGUISTIQUE THEORIQUE ET STRUCTURALE tumače se osnovni pojmovi i postavke teorije. Polazi se od empirijskog iskustva jezika tvrdnjom da je "govorni lanac" jedina fizička stvarnost u jeziku, da je jezični znak "fonetska pojava opremljena određenim značenjskim vrijednostima", a da je iskaz (énoncé) znak "verbalnog ili jezičnog ponašanja". Iskaz je ujedno i "znak refleksnog luka" (AR).

Time dolazimo do Mikuševih metodološko-filozofskih (ili obratno) temelja: empirizma i psihologije ponašanja. Ne iznenađuju dakle više termini *stimulus* i *reaction*, ali već u terminima *dictum* i *modus* prepoznamo jednu lingvističku školu, onu Ženevsku u formulaciji Charlesa Ballya kojeg će Mikuš stalno navoditi i od njega kretati kad se radi o jezičnim ilustracijama.

Već na sljedećem koraku nailazimo na još jednu Mikuševu referencu koju otkrivamo iza termina *donnée spatiale* (prostorni podatak) i *donnée temporelle* (vremenski podatak) u događaju čemu u jeziku odgovara *signe-espace* i *signe-temps*. Naravno da se iza ovih posljednjih termina krije Bertrand Russel, Mikušev omiljeni filozof. (str. 5)

Umjesto da piše tradicionalnu gramatiku, Mikuš piše sasvim nešto drugo. On preispituje cjelokupno znanje i naziranje na jezik, sadržano u "tradicionalnoj gramatici". Preko Ballya on korespondira s de Saussureom i od njega često polazi u svojim preispitivanjima. Tako je i s preispitivanjem jezičnog znaka u kojem se on oslanja na *Tečaj opće lingvistike* (str. 97), čemu dodaje svoje primjedbe. Inzistira na linearnosti jezičnog znaka (2. načelo: linearnost *signifianta*, značćeg).

"Nijedan se jezični element ne može pojmiti izvan linearnosti", odlučno tvrdi Mikuš pozivajući se na *Tečaj opće lingvistike* (98 i dalje) (str.6). Naravno, u to doba u njegova vidokrugu još nema ni Jakobsona i njegovih inherentnih distinktivnih obilježja ni Pottiera i njegove raščlambe značenja na semove, pa ovo zvuči kao opći zakon. Možda bi u analizi bio sporan izraz "conçu" (poiman), koji ne znači isto što i "(ap)perçu" (primijećen, percipiran) koji bi bolje odgovarao empiricističkom načinu gledanja na jezični znak.

Nakon što je utvrdio da znak "vrši značenjsku, smislenu, semiološku funkciju" te da mu je funkcija "verbalno identificirati određenu (nespecificiranu) vrijednost", on prelazi na svoj glavni analitički operator:

"Ništa nije identificirano što nije diferencirano; identifikacijska funkcija (IF) ide uvijek u paru s diferencijacijskom funkcijom (DF) koje zajedno tvore globalnu smislenu funkciju."

U vezi s prezentativnom funkcijom nekih znakova kaže:

"Takav znak ne mora nositi u sebi svoje značenje; on ga dobiva u samom govornom činu. Siromašan značenjem, on postiže značenjski učinak izravnim dođirom u konkretnoj situaciji." (9)

Jezični element u prezentativnoj funkciji – prezentativ – u Mikuševoj je terminologiji deiktik.

U ovom dijelu skripata nalazi se osnova posebnom poglavlju posvećenom deiktiku (68-111).

Time je on u neku ruku prethodnik kasnijih istraživanja u okviru tzv. teorije iskaza u kojima zamjenice zauzimaju središnje mjesto.

Spomenimo usput još jednu terminološku osobinu koju već sada bilježimo u svezi s latinskim nastavkom -us. Taj i ostale nastavke Mikuš naziva *formalisme* (*formalizam*).

Od jedostavnijeg prema složenijem, od općeg prema posebnom. Tako dolazimo do središnjeg pojma Mikuševe teorije – sintagme, koju definira:

"Pod sintagmom podrazumijevamo dakle određene binarne jezične strukture; sintagmatikom nazivamo gradbeno i analitičko načelo sintagmi i istovremeno znanost o sintagmi." (13)

Ovdje se i izričito uvodi načelo binarnosti i naziv discipline – sintagmatika. Tu smo još u području sintagmatskih funkcija. Krećući se prema pojedinačnom, dolazi se do francuskog jezika.

"U francuskom, automatizirani znakovi nisu čisti semantemi jer su bilo "imenice", bilo "pridjevi", "glagoli", itd. Pripadaju formalnim klasama automatiziranih znakova koji odražavaju, u određenoj mjeri, specijalizirani sintagmatski funkcionalizam."

Dvema osnovnim sintagmatskim funkcijama (FI i FD) odgovaraju i njihovi izrazi: *Terme d'identification* (TI) i *Terme de différenciation* (TD). TI i TD (čitaj: tei – tede) izrazi su po kojima su mnogi studenti zapamtili jezikoslovnu teoriju profesora Mikuša.

Na kraju ovog teorijskog uvoda Mikuš priznaje da: "Svaki skup znakova ne može se binarno analizirati." (17) Tu prije svega misli na koordinaciju, koja u matematičkom rječniku predstavlja zbrajanje, a ne kao u sintagmatskim odnosima koji odgovaraju množenju.

Zadnji stavak ovoga uvodnog dijela završava rečenicom koja nas upućuje na jedan bibliografski podatak.

"Ovo kratko izlaganje sintagmatske teorije, uzeto iz *Abriss der Syntagmatique*, bit će dopunjeno kako budemo napredovali u proučavanju elemenata i struktura francuskog jezika." (18)

U ovom dijelu nalazimo mnoge pojmove iz njegova nastupnog predavanja i prvog rada objavljenog u *Radovima Flozofskog Fakulteta* u Zadru.

2.4.2. L'EXPRESSION DE LA DONNÉE SPATIALE EN FRANCAIS (19–30) daje naslov ovoj knjizi i predstavlja njezin središnji dio kojeg je tema kao i tema nastupnog predavanja i prvog priloga u *Radovima FFZd*, kao što smo to napomenuli i za prethodno poglavlje u ovoj skripti.

Što je to *donnée spatiale* i što ona pokriva u jeziku odnosno u gramatici? Kako u ovom poglavlju Mikuša svesti na jezik tradicionalne gramatike i je li to ispravno? To su pitanja koja se nameću kod čitanja ovog i ostalih poglavlja ove "privremene knjige". Mikuš naime ne upotrebljava nijedan termin tradicionalne gramatike. Ako već mora upotrijebiti neki od tih termina, on ih stavlja u navodnike, rečenicu naziva *syntagme-événement*, glavne dijelove rečenice, subjekt i predikat: *signe-espace i signe-temps; tema – rema, TI – TD*. Posljedica je to Mikuševe dosljednosti u empirizmu i inzistiranja na materijalnoj stvarnosti jezika, pa je i njegovo rezoniranje, naoko paradoksalno, ukorijenjeno u semantičkoj substanciji.

Donnée spatiale je "personne et/ou chose". To nas podsjeća na semantičku definiciju imenice. K tome, sve može biti specijalizirano, uprostoreno (*jalousie, vent*).

Tu se ubrajaju i deiktici: vlastita imena, zamjenice, član, determinativni pridjevi, opisni pridjevi, brojevi, imenski dodatci, apozicija, "normativne rečenice", participijske konstrukcije itd. Tu je i podrazred deiktika, ugrađenih u glagolsku sintagmu: *il, en, le, y, on*.

Jedina stvarnost je fizički događaj čiji su jezični izraz sinteza prostornog i vremenskog podatka.

Dosljedno svojoj tvrdnji da je "fizički događaj" jedina stvarnost, Mikuš kaže dalje:

"Mi nasilno odvajamo znak-prostor od znaka-vremena da bismo ga promatrali 'an sich'.

Znak-prostor može se funkcionalno definirati samo po znaku-vremenu (i obratno) jer s njim čine sintagmu-događaj (modalni i diktalni, v. NOTIONS, 1). Proučavanje sintagme-događaja pripada jednom drugom dijelu našeg izlaganja, ovdje se ograničavamo na davanje nekih sumarnih indicija koji bi nam omogućili funkcionalno odrediti naš predmet proučavanja."

Događaj može biti identificiran na dva načina. Može biti identificiran i diferenciran po vremenskom podatku, i obratno. Prva interpretacija se zove "chosiste" ("šozistička"), a druga "phénoméniste" ("fenomenistička"). Prema tim interpretacijama znak-prostor bit će TI ili TD sintagme-događaja. Primjer na francuskom (s približnim prijevodom na hrvatski):

- "šozistička" interpretacija: *la pluie* (TI) *tombe* (TD) (Kiša pada.)
- "fenomenistička" interpretacija: *il tombe* (TI) *de la pluie* (TD) (Napadalo je dosta kiše.)

Nema dakle znakova po sebi, 'an sich', oni su to samo kao sastavnice sintagme-događaja. Postavka o kojoj se može nadugo raspravljati. To stoji samo ako stvar stavimo na funkcionalnu (sintaktičku) razinu, pa dolazimo do onoga što zna i tradicionalna gramatika: nema subjekta bez predikata, ni predikata bez subjekta. Iz odlomka se isto tako vidi da u ovom svesku ne će biti govora o sintagmi-događaju, rečenici.

Nakon funkcionalne definicije sintagme Mikuš prelazi na semantičku (*compréhensive*) definiciju sintagme. Prvo pitanje se odnosi na prostorni podatak 'an sich'. To je "jedan određeni dio prostora-vremena". (Russel, *Inquiry*, 96) Dalje možemo naći rečenicu koja zvuči pionirski: "ensemble des propriétés coexistantes dont l'une devient identificatrice" (23), uz ilustracijske primjere kao: *lune* "svjetlucava" Paul "ponizni". (Cf. poglavlje o vlastitom imenu) U svakom slučaju, "ensemble des propriétés coexistantes" neobično podsjeća na komponencijalnu analizu, točnije definiciju semema. A identifikacija po jednoj od osobina zvuči vrlo moderno. Ni danas još nije svima jasno kako se daju imena. No pogledajmo još nekoliko Mikuševih misli o značenjskoj strani sintagme.

"... razumijevanje /značenje/ je očito definirano svojim položajem u prostoru (vremenu) u odnosu na neki orijentir... U svakodnevnom jeziku taj je orijentir subjektivan: to je prije svega sam govorni subjekt; od njega kreću sve prostorno-vremenske, prostorne i vremenske relacije kao i sva poimanja podataka." (23)

Odatle i egocentrizam u jezikoslovnoj analizi koji podsjeća na Benvenisteove studije o subjektivnosti u jeziku, a iz njega i suvremena teorija iskaza i pragmatika; u smislu rečenice:

"... čak i kozmički događaji se dovode u vezu s događajem 'ja', tj. s govornim subjektom."

Posve je očekivano da u empiricističkom pristupu deiktik ("pokaznik") dobije važno mjesto. On predstavlja sve ono što je nazočno (ili uočno) u vidokrugu. Uvijek je određen položajem govornika, kada se radi o jeziku, naravno. U ovom dijelu autorova izlaganja zanimljivo je upozoriti na često pozivanje autora na B. Russela.

Drugi Mikušev oslonac je Charles Bally i njegovo djelo *Linguistique générale et linguistique française* (110 i ss.) Na 24. stranici izlaže načela Ballyeve sintagmatike, gdje je aktualizacija jedan od temeljnih pojmova. Opet nalazimo empiricističko tumačenje jezične stvarnosti: znakovi *table, étoile*,... nisu znakovi-prostor jer ne znače ništa konkretno.

"Da bi jedan apstraktni znak postao znak-prostor, on mora biti konkretiziran, aktualiziran. Aktualizacija je sintagmatski postupak kojeg je zadaća da u aktualiziranoj sintagmi ujedini jedan apstraktni znak-prostor sa znakom aktualizatorom." (24)

Mikuš vjerno prenosi Ballya, ali unosi neke preinake da bi ga "fizikalizirao" (čitaj: stavio u empiricistički kontekst). Aktualizaciju Mikuš definira:

"Aktualizirati jedan virtualni znak znači odrediti njegovo značenje vezano za prostorni položaj u odnosu na govorni subjekt (uzet kao apsolutni orijentir, v. 0.6), vezano za njegovu vlastitu prostornu ekstenziju te vezano za njegovo aktualizirajuće razumijevanje. Odatle tri aktualizirajuće odrednice: lokalizacija (L), kvantifikacija (Q) i karakterizacija (C)." (25)

Bally poima lokalizaciju u njutnovskoj fizici, Mikuš traži da to bude u Einsteinovoj.

"Mi ove tri odrednice nismo našli filozofskim spekulacijama ili dedukcijom nego spontanom igrom jezičnih asocijacija." (28) Svoju tvrdnju ilustrira francuskim primjerom: *ces (L) trois (Q) vieux (C) soldats*. Ovaj dio svog udžbenika završava rečenicom:

"Ovom minimalnom prtljagom opće teorije možemo se uhvatiti u koštac sa sve tri klase znakova-prostora." (29) U bibliografiji na kraju ovoga poglavlja Mikuš navodi sljedeća imena lingvista: Maurice Grevisse, Ferdinand de Saussure, Jacques Damourette et Edouard Pichon, Lucien Tesnière, *Grammaire Larousse, Grammaire raisonnée*, Charles Bally, Albert Dauzat, Ferdinand Brunot, Stephen Ullmann, Walter von Wartburg et Paul Zumthor, Georges Gougenheim. Bila je to antologija onodobne francuske "tradicionalne gramatike" i lingvistike. Gledano iz današnje perspektive, nedostajali su André Martinet i Gustave Guillaume. Međutim, ako uzmemo u obzir njegovu koncentriranost na svoju vlastitu teoriju i poteškoće o kojima govori u predgovoru, onda možemo shvatiti da nije još bio u mogućnosti uspoređivati se s onovremenim teoretičarima i s njima eventualno ulaziti u polemike.

2.4.3. I. poglavlje: LE NOM PROPRE (30–67)

Prvo poglavlje pod naslovom *Le nom propre* (30–67) posvećeno je vlastitom imenu. Vlastito ime je jedan od prostornih podataka. U udžbeniku ono zauzima prvo od dva poglavlja. Treće se trebalo nalaziti u sljedećem svesku, za koji ne znamo je li se pojavio negdje drugdje (u Zadru ga nema).

"Prostorni podatak može biti imenovan, može nositi konstantni konvencionalni znak identifikacije (ID) koju mu je 'vlastit' u pravom smislu riječi." (30)

Kao i Bally, on razlikuje *nom propre de la langue* i *nom propre de la parole*, u duhu de Saussureove dihotomije jezik/govor. U ovom poglavlju govori se samo o *nom propre de la langue*. A onda, to kod Mikuša postaje gotovo ritualno, obraća se Russelu i njegovoj knjizi *Inquiry* koji kaže:

"... from a logical point of view, a proper name may be assigned to any continuous portion of space-time." (31)

Tada slijedi Mikuševa definicija vlastitog imena:

"..... vlastito ime je konvencionalni i konstantni znak identifikacije (ID) jednog prostornog podatka jedinstvenog u svojoj vrsti, poznat unutar neke društvene zajednice i dovoljno zanimljiv da bi ga se imenovalo tim znakom. Kao znak-prostor, vlastito ime oponira se deiktiku i aktualiziranoj imenskoj sintagmi. Kao znak razumijevanja, oponira se tzv. općoj imenici. Sve se ove razlike svode na različite vrijednosti aktualizacijskih odrednica." (32)

Slijede formule:

Localisation – implicite (L ---→ 0)

Quantification – 1

Compréhension – maximale (C --→ 1)

Ne slaže se s Ullmannom koji kaže da vlastita imena nemaju značenje, već samo identifikacijsku funkciju. U ovom opširnom poglavlju (37 stranica) autor se upušta u detalje o vlastitom imenu koristeći pritom podatke iz dvaju djela Alberta Dauzata koje smo već susreli u bibliografiji općeg dijela. Tu možemo naći tvrdnju da onomastika proučava "povijest vlastitih imena" a da se antroponimija bavi i onim što on naziva "noms à côté" (sporedna imena): nadimci i pseudonimi. (35) Naravno da tu spadaju i obiteljska imena i imenska formula, pa se kaže:

".....jer ime i prezime tvore automatiziranu 'ljuljajuću' (*basculant*) sintagmu."

Imenska formula se nudi kao idealan primjer sintagmatičke strukture, ali se i tu stvari kompliciraju pa daju priliku za izoštavanje analiza na TI i TD. Svaki od članova imenske formule može biti TI i TD, sve ovisi o dijelu na koji se odnosi pitanje (interes razgovora), što nas upućuje na sintaktičku analizu na temu i remu. Tome su posvećene stranice 39–47.

Dalje se razmatra (48–55) karakterizacija vlastitih imena, tj. uporaba pridjeva uz antroponime i toponime: *Lise la Blonde Charles le Chauve, Pierre le Grand, Irma la douce, Corneille, poète de génie, Pierre que nous redoutons viendra* itd. U ovom zadnjem primjeru relativno *que*, kao i ostali članovi njegove paradigme (*qui, dont*) smatraju se transpozitorima, u čemu vidimo i utjecaj Tesnière, kojeg je Mikuš možda osobno poznao i o njemu pisao u ruskom časopisu *Voprosi jezikoznanija*.

Stavak 1.24 (55-58) posvećen je zoonimima, da bi onda prešao na toponime i toponimiju, a toponomastiku smatra, kao i onomastiku, "science historique correspondante", "odgovarajućom povijesnom znanosti" (59-64). Tu nalazimo mnogo pojedinosti o hidronimima, oronimima, nesonimima i njihovoj strukturi i

uporabi. Tu su i imena stanovnika, najspornija klasa vlastitih imena. Mikuš počinje s navođenjem najpoznatijih mišljenja o toj klasi. Pritom smo zabilježili njegova stajališta:

a) protiv teze da vlastita imena označavaju samo jedno; b) izostavlja se podjela na opće imenice i vlastita imena; c) ispravlja se temeljna definicija koja ukazuje na "une catégories d'êtres ou d'objets en particulier", jednu kategoriju posebnih bića ili predmeta.

Za Mikuša, imena stanovnika su deiktici: *Paris – parisien; France – français, ...*

"Kao svaki drugi imenski karakterizant, oni ulaze u deiktičke sintagme koje inzistiraju na razumijevanju /značenju/." (66)

Nepotrebno je, po mišljenju Mikuša, tumačenje elipsom: *les (habitants) parisiens*.

Možda je ovo u logici Mikuševe teorije, ali je teško oteti se dojmu da je tumačenje malo nategnuto. Šteta što Mikuš u svoju knjigu *Principes de syntagmatique* (1972) nije uvrstio i svoju teoriju vlastitog imena.

Za transpozitore upućuje na poglavlje 3.²⁰

2.4.4. Poglavlje 2.: LE DEICTIQUE (68-111)

Deiktik je sintagma kojoj je funkcija prezentacija ili reprezentacija. On je "funkcionalni ekvivalent imenice, ali samo aktualizirane imenice, tj. implicitne aktualizirane sintagme, i vlastitog imena." Odgovora vrsti riječi zamjenica.²¹

"Deiktik dakle vrši (re)prezentativnu funkciju u odnosu na svoje označeno (signifié), ta funkcija je jedna od onih značenjskih kojih već poznamo denotativnu funkciju (koju ima vlastito ime)." (68)

Stavak 2.2. posvećen je Ballyjevoj teoriji deiktika, dopunjenoj Russelom. Tu nalazimo ono što smo već susreli: egocentričnost i lokalizaciju. Uspoređuje se deiktik i vlastito ime kroz postupke lokalizacije i značenja (compréhension):

	Deiktik	Vlastito ime
a) Lokalizacija	-----→ 1	-----→ 0
b) Značenje	-----→ 0	-----→ 1

Kvantifikaciju karakterizira općenito tvrdnjom da deiktik "može verbalizirati jedan ili više podataka. Njegova kvantifikacija je podatak cjelovit ili jedan od svojih dijelova, singularan ili pluralan, diobeni ili zbrojni, precizan ili približan." (70) Ovdje se Mikuš još jednom osvrće na prirodu vlastitog imena, pa kaže:

"... vlastito ime po svom značenju je kruti znak, nepomičan u različitim prilikama, vremenu i prostoru." (70) "Kruti znak" (*signe raide*) neodoljivo podsjeća na ono što će mnogo godina kasnije Samuel Kripke nazvati "signifiant

²⁰ Tog poglavlja nema u skriptama, ali se tema nalazi u *Principes de syntagmatique*, pogl. VI – La syntagmatique exponentielle. Classes formelles de signes lexicaux – Transposition et rection (148-175).

²¹ Ostale pojedinosti vidi na str. 68.

rigide"! (*kruti označitelj*), a definiciju deiktika dopunjuje primjedbom da je to: "prigodni identifikacijski znak (ID) koji predstavlja jedan ili više prostornih podataka i dobiva od njih svoje značenje, budući da je on sam lišen svakog aktualizirajućeg značenja." (71)

Treba istaći da Mikuš nenaglašene lične zamjenice ne drži deikticima. One su za njega "funkcionalni indikatori prilijepljeni na glagol" (*indices fonctionnels agglutinés au verbe*) (v. 0.3). Priznaje da i one kao deiktici predstavljaju prostorni podatak, ali strukturalno i formalno postoji takva razlika da ih je bolje razmatrati posebno. U istom stavku spominju se još Brunotova klasifikacija deiktika prema *La pensée et la langue* i Gougenheimova prema *Système grammaticale de la langue française*. Mikuš ima svoju vlastitu klasifikaciju deiktika koja izgleda ovako:

a) Opći deiktici:

1. Lične zamjenice
2. Neutralna pokazna zamjenica *cela, ça*

b) Specijalizirani deiktici:

1. Deiktici koji inzistiraju na L: pokazne, posvojne, redni brojevi
2. Deiktici koji inzistiraju na Q: glavni brojevi, neodređene zamjenice, prilozi količine
3. Deiktici koji inzistiraju na C: *le même, le rouge, les Anglo-Américains*, etc. (72)

Ovom popisu treba, prema Mikušu, još dodati relativne zamjenice ("konžonktivni") koje kumuliraju funkciju transpozitora i oznake funkcije (uputa na pogl. 4) i upitne zamjenice.

U oblikovnom (morfo-strukturalnom) pogledu, koji je kod autora obvezni parametar analize, razlikuju se jednostavni i strukturirani deiktici koje on naziva sintagmatiziranim deikticima (*celui-ci, un autre, le mien...*) i koordinativni automatizirani nizovi (*l'un et (ou) l'autre* (kontinuirani), *les uns....., les autres* (diskontinuirani)). (72)

Od stavka 2.6, stranica 68, do posljednjeg stavka, 2.29, i do kraja ovog sveska autor izlaže sustavno i detaljno svoju klasifikaciju deiktika. Najprije govori o općim deikticima koje definira kao "one koji impliciraju sve tri aktualizirajuće odrednice, bez razlikovanja i bez inzistiranja na jednoj od njih." (73) Njih svrstava u tri tipa:

Lokutivni: *moi, nous* (ja, mi)

Alokutivni: *vous, toi* (vi, ti)

Delokutivni: *lui* (on)

Oni su u službi "interpersonalnog ponašanja", uz napomenu da su svi specijalizirani deiktici delokutivni.(74) Slijedi analiza svih značenjskih i sintaktičkih vrijednosti ličnih zamjenica i obvezno prethodno promatranje aktualizacijskih determinanata: značenje (*compréhension*), kvantifikacija i lokalizacija (između ostalog i uljudna uporaba ličnih zamjenica, 79-81): *lui, Pierre Dupont, vous, seule, vous tous*, itd.

Cela i *ça* (to) znače izravnu lokalizaciju (81), s time da *cela* ima literarnu, a *ça* govornu vrijednost (sve do ironičnog značenja: *ça porte le chapeau!* (kaže se za neku ženu ili muškarca kojima šesir ne pristaje iz nekog razloga).

U opće deiktike autor je uvrstio i zamjenicu *soi*,²² kojoj posvećuje dvije stranice (84-85).

Specijalizirani deiktici su paradigme paralelne determinantima (osim člana), a u autorovoj perspektivi stoje u opreci s općim deikticima:

"Suprotno općim deikticima koji bez razlikovanja impliciraju sve tri aktualizacijske odrednice, specijalizirani deiktici ističu jednu i impliciraju ostale dvije." (86)

I ovdje su kriterij tipologije specijaliziranih deiktika tri aktualizacijske determinante: lokalizacija, kvantifikacija i značenje (*compréhension*). Lokalizacija može biti izravna i neizravna u odnosu na *ego* (govornika):

- izravni su demonstrativi (pokazne zamjenice): (*-ci, -là*), *ceci, cela* (tu, tamo), ovo, ono
- neizravni su: posesivi (*le mien, le tien...*) i redni brojevi (*le premier, le dernier, le deuxième,...*). To su "eliptične redne sintagme" (*syntagmes ordinaires elliptiques*). (92) Na kvantifikaciji inzistiraju glavni brojevi, neodređene zamjenice i prilozi količine, a mogu se dalje dijeliti prema semantičkom kriteriju diskontinuiteta (brojivosti) i kontinuiteta (nebrojivosti):
- diskontinuitet: zbrojdbeni, pojedinačni, množinski, distributivni, brojčano množinski, nebrojčani, aproksimativni
- kontinuitet: zbrojdbeni, djelidbeni, razlomački, nebrojčani, aproksimativni.

Jednoj i drugoj podijeli treba još dodati nultu količinu (*quantité zéro*).

Diskontinuirana kvantifikacija:

- Glavni brojevi: *Trois sont venus*. [Tri (trojica) su došla.]

Iznose se sintagmatske osobine glavnih brojeva:

- Multiplikativni oblici: *trois cent, quatre-vingt,...* ($3 \times 100 =$ tristo, $4 \times 20 =$ osamdeset)
- Aditivni oblici: *dix-sept,...* ($10+7 =$ sedamnaest).

Ti povodom autor navodi specifičnosti brojenja u Francuskoj, Belgiji i Švicarskoj i naziva ih *shiboletom* tj. jezičnim razlikama po kojima prepoznamo stanovnike tih zemalja. Tako se u Belgiji i Švicarskoj kaže *septante* i *nonante* za 70 i 90, u Švicarskoj se uz dva navedena još kaže i *octante*, a u vojsci i pošti *huitante* za 80. Latinski korijen za 70 sačuvan je općenito u izrazu *Bible des Septante* (Biblija sedamdesetorice). Napomena: francuski u Francuskoj rabi aditivni lik $60+10 = 70$

²² Opća naglašena lična zamjenica u nominativu, neprevodiva na hrvatski jezik. Ima morfologiju 3. lica, ali može značiti bilo koje lice zamjeničke paradigme: *Soi et les autres*. (ja, ti,... i drugi). Priroda ove francuske zamjenice odražava se u hrvatskoj povratnoj zamjenici *se* iz povratnih glagola: *ja se perem, ti se pereš,...*

(soixante-dix) i multiplikativno-aditivni lik $4 \times 20 + 10 = 90$ (quatre-vingt-dix), što je, kažu, keltski supstrat.

- Kontinuirana kvantifikacija:
- Razlomci: *tiers, quart*
Combien en voulez-vous? – Trois quarts.
J'en ai trois. (100)
- Nenumerički kvantifikatori:
quelques unes, plusieurs
peu, très peu, pas, trop, pas beaucoup – "malo"
assez
davantage, plus, moins, bien plus (moins)
tout (100-103)
- Nulta kvantifikacija:
personne, rien, aucun, nul(e)
Personne ima u francuskom istoznačnice u *âme qui vive, pas un, nul.*
- Referentno značenje (*Compréhension*):
- granični slučajevi: *quelque chose/ quelqu'un*
Quelqu'un t'attend / on t'attend. (Netko te čeka. / Čekaju te; čeka te se.)
Quelque chose m'inquiète. (Nešto me uznemiruje.)

Kao što je čitatelj mogao već primijetiti, Mikuš ovdje pokušava u deiktike svrstati gramatičko gradivo koje smo u klasičnim normativnim gramatikama navikli nalaziti u različitim poglavljima vrsta riječi. Prednost njegove sintagmatske teorije leži u jednostavnosti svođenja na tri odrednice, ali kao i sve ostale teorije mora u razradi detalja pribjegavati semantičkim klasifikacijama koje su kao takve nepouzdana i vode u kazuistiku. Stoga ćemo se ovdje zaustaviti u našem analitičkom prikazu, upućujući čitatelje na već spominjane *Principes de syntagmatique* u kojima će naći ako ne konačnu a ono mnogo dotjeraniju verziju autorove sintagmatske teorije jezika.

* * *

U zaključku ovoga analitičkog prikaza sadržaja prvog (i jedinog) sveska skripata mogli bismo reći da je u krajnjoj liniji predstavljajući svoju sintagmatiku Mikuš zapravo pisao svoju gramatiku francuskog jezika kroz prizmu sintagmatike. To je podrazumijevalo temeljito poznavanje "tradicionalne gramatike" i teorijskih osnova sintagmatike u koje su ugrađena mnoga otkrića onovremene lingvistike (Ženevska škola), filozofije (Russel) i fizike (Einstein).

A sažimajući djelovanje profesora Mikuša u Zadru možemo reći da je nepunih šest godina koje je proveo u Zadru ispunio intenzivnim radom u organizaciji Katedre za francuski jezik i književnost i Odsjeka za romanistiku. Tu je utvrdio program studija francuskog jezika. Dvije godine je upravljao Filozofskim fakultetom. Usporedno s tim on je intenzivno radio na svojoj jezikoslovnoj teoriji, objavljivao

redovito u fakultetskoj publikaciji *Radovi*,²³ sudjelovao aktivno na lingvističkim skupovima, održavao predavanja u inozemstvu i nastavio objavljivati radove u inozemnim časopisima. Bilo je to, usuđujemo se reći, najplodnije razdoblje u njegovoj znanstvenoj karijeri. Zadar mu je za to pružio povoljnu priliku i odgovarajuće zvanje za djelovanje. Uz Žarka Muljačića i Dalibora Brozovića i on je osluškivao bilo onovremenih novih kretanja u lingvistici pa bismo se usudili *mutantis mutandis* staviti ga uz bok prve dvojice.

Nakon odlaska iz Zadra Mikuš je objavio nekoliko članaka i dvije knjige:

– *La structure phonétique du français. Essai de phonétique quantitative* (1966) koja je plod njegova studija na Institut de phonétique de Paris i njegova stalnog zanimanja za fonetiku što se vidi iz njegovih sudjelovanja na međunarodnim skupovima o fonetici. Knjigu je u *Le Français Moderne* recenzirao, ne baš blagonaklono, Octave Nandris. Bez obzira na to, knjiga ostaje kao primjer nastavljanja tradicije francuske eksperimentalne fonetike u novim prilikama tehničkih i teorijskih uvjeta.

– *Principes de syntagmatique* (1972) je svakako Mikuševo najpoznatije djelo, plod dugogodišnjih razmišljanja i istraživanja u koje je utkao najbitnije elemente svoje teorije u sasvim novoj prezentaciji.

Njegova bogata i raznovrsna suradnja s vrlo širokim krugom jezikoslovaca i časopisa, njegovi brojni prilozi i sudjelovanja na međunarodnim skupovima pribavili su mu međunarodni ugled, pa ga se navodi među vodećim predstavnicima "Ženevske škola", jedne od najuglednijih jezikoslovnih škola sredine prošlog stoljeća.²⁴

I. BIBLIOGRAFIJA (RADOVI OBJAVLJENI U ZADRU I U VRIJEME BORAVKA U ZADRU)

"La syntagmatique et les langues dites monosyllabiques", *BSLP*, 54 (1959), 1, 149-161.

"Zamećanije po povodu nekatorih stateji, opublikovannjih v žurnale "Voprosi jezikoznania", *Voprosy jazykoznanija*, 8 (1959), 1, 49-50.

"Pismo v redakciju", *Voprosy jazykoznanija*, 1959, 5, 129-130.

"Prostorni podatak događaja, Teorija i govorni izraz", *Radovi FFZd*, 1, Razdio filoloških znanosti (1), 1959/1960, str. 7-29.

"Strukturalnij sintaksis L. Teniera i sintagmatičeskij Strukturalizm", *Voprosy jazykoznanija*, 1960, 5, 125-160 (+ vijest u rubrici Naučna žiznj)

Radivoj F. Mikuš, Zadar, *Zeichen und System der Sprache*, 1 (1961), 109-112.

²³ Njegov rad "Prostorni podatak događaja. Teorija i govorni izraz" nalazi se na prvom mjestu (str. 7–29) prvog broja *Radova Filozofskog fakulteta u Zadru*, prvog broja njegova razdjela za filološke znanosti.

²⁴ Peter Lauwers u svom djelu *La description du français entre la tradition grammaticale et la modernité linguistique* navodi redom: Saussure, Bally, Frei, Mikuš, ... A Giorgio Graffi u knjizi *200 years of Syntax* u poglavlju *Later development of structuralist syntax* govori o "Frei's and Mikus syntagmatics". (Navodimo prema e-poruci Aleksandra Kosa, knjižničara u Cité des Sciences La Villette u Parizu, posredstvom obitelji Sket)

- Radivoj F. Mikuš, Zadar, *Zeichen und Struktur der Sprache*, 2 (1962), 157-163
- "Sintagmatski kompleks i sintagmatska aksiomatika", *Radovi FFZd*, 3, Razdio filoloških znanosti (2), 1961/1962, str. 27-47.
- "Pismo v redakciju", *Voprosi jazykoznanija*, 1962, 2, 117-120
- "Die Koordination und die Syntagmatik", *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung*, 15 (1962), 1/2, 137-144.
- "Die klassische Grammatik und der syntagmatische Strukturalismus", *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung*, 15 (1962), 1-2, 127-136.
- "L'expression de la donnée spatiale en français", *Français moderne*, 31 (1963), 137-142, 177-192.
- L'expression de la donnée spatiale en français*, Zadar, 1963 (ciklostil)
- Morfologija sintagme, *Radovi FFZd*, 5, Razdio filoloških znanosti (3), 1963/1964, str. 5-20.
- "Lettres (à la Rédaction)", *Français moderne* 32 (1964), 116-118.
- "Govorne kategorije prostora i vremena i teorija relativiteta", *Radovi FFZd*, 14-15, Razdio filoloških znanosti (9), 1975/1976, str. 339-347.

II. RADOVI OBJAVLJENI PRIJE DOKTORATA (PREMA BIBLIOGRAFIJI U DISERTACIJI, STR. 110)

- Što je ustvari rečenica?* Vlastita naklada, Ljubljana, 1945, 23 str.
- "Le syntagme est-il binaire?", *Word*, New-York, 1947, 3, 32-38.
- "Réalité physique et expression linguistique", *Journal de Psychologie*, Paris, 51 (1948), 194-205.
- "La notion de valeur en linguistique", *Lingua III*, str. 98-103 (1952)
- A propos de la syntagmatique du prof. A. Belić*, SAZU, Ljubljana, 1952, 197 str.
- "Quelle est en fin de compte la structure-type du langage?" *Lingua, III*, str. 430-470 (1953)
- "E. Sapir et la syntagmatique", *Cahiers de F. de Saussure*, 11, Geneve, str. 11-30 (1953)
- "Stylistique et économie politique", *Lingua IV*, str. 97-98 (1954)
- "Jan v. Rozwadowski et le structuralisme syntagmatique", *Lingua V*, str. 1-44, 145-204 (1955/56)
- "Kako se francoščina prilagala terminologiji modernih politekonomskih kategorij?" *Zbornik Ekonomske fakultete I*, Ljubljana, 1956, str. 337-344.
- "Obuždenie voprosov strukturalizma i sintagmatičeskaja teorija", *Voprosy jazykoznanija*, No. 1, 1957, str. 27-34.

"En marge du sixième congrès international des linguistes", (Paris 1948), *Miscelanea Homenaje a André Martinet*, T. I, Bibl. Filologica, Universidad de la Laguna, Canarias, str. 159-221 (1957)

Radivoj Franciscus Mikuš, *Principi sintagmatike*, Rasprava o sintagmatsko-strukturalnom jedinstvu čovječjeg govora,

(Principia syntagmaticae de unitate orationis structurae tractanda), Ljubljana (1956) (Doktorska disertacija, Arhiv Filozofskog fakulta u Zagrebu)

III. RADOVI OBJAVLJENI NAKON ODLASKA IZ ZADRA

La structure phonétique du français. Essai de phonétique quantitative appliquée. Vol. X des Publications de l'Université Officielle du Congo a Lumumbashi, Lumumbashi, 1966, 66 p. (monographie)

Contribution au "Sixième congrès international des sciences phonétiques" (Prague, 1968)

Principes de syntagmatique, AIMAV, Bruxelles – Didier, Paris, 1972.

"Le binarisme est-il immanent au langage?", *Revue belge de philologie et d'histoire*, LV (1977), 3, 745 – 750.

"Les "Problèmes" de M. Benveniste et la théorie syntagmatique", *Revue belge de philologie et d'histoire*, 56 (1978), 3, 553 – 564.

IV. OBITELJSKI ARHIV

a) Korespondencija

Dopis FFZD od 17. 6. 1962. (prijenos informacije dobivene od Saveznog zavoda za međunarodnu tehničku suradnju)

Predstavka R. F. Mikuša Republičkom zavodu za zapošljavanje u Zagrebu od 10. 10. 1965. (pisano iz Ljubljane)

Ministarstvo prosvjete DR Kongo (kabinet Ministra), od 15. 12. 1969. : imenovanje u zvanje redovnog profesora.

Potvrda o radu na Université Nationale du Zaïre (1964-1972) od 10. svibnja 1972.

Pismo profesora Robert-Léona Wagnera od 2. veljače 1973.

b) Predavanja

Halle, Seminar für Allgemeine Sprachwissenschaft und Indologie (voditelj K. Ammer)

12.1.1962, 18h : *Die klassische Grammatik und der syntagmatische Strukturalismus*

13..1. 1962. 10h : *Probleme der Syntagma-Forschung*

(Poziv voditelja Seminara dr. K. Ammer od 8. siječnja 1962)

Franfurt am Main, Johan Wolfgang Goethe Universität (Slavische Seminar)

25.1.1962, 20h : *Die klassische Grammatik und der syntagmatische Strukturalismus* (Plakat, oglas)

Liège, Faculté de Philosophie et Lettres

1.2.1962. 14,30h: *Les syntagmes basculants en français*

Louvain, Université Catholique, Faculté de Philosophie et Lettres

6.2.1962. 10h: *La grammaire classique et le structuralisme syntagmatique*
(Oglas, interni)

Bruxelles, Université Libre de Bruxelles

6.2.1962, 15h: *La grammaire classique et le structuralisme syntagmatique*

6.2.1962. 17h: *Les syntagmes basculants en français*

(bilješka pisana rukom)

Berlin, Humboldt Universität, Institut für Phonetik und Kommunikationswissenschaft

bez naznake datuma – sva četiri predavanja

Contribution au "Cinquième congrès international des sciences phonétiques"
(Münster, 1964)

c) Tekstovi predavanja

La grammaire classique et le structuralisme syntagmatique (daktilogram, 12 str.)

La syntagmatique et la coordination (daktilogram, 11 str.)

Die syntagmatische Axiomatik (daktilogram, 10 str.)

Die Syntagmatik und die Algebra (daktilogram, 11 str.)

d) Članci objavljeni u stranim časopisima

"Strukturalnij sintaksis L. Teniera i sintagmatičeskij Strukturalizm", *Voprosy jazikoznanija*, 1960, 5, 125-160 (+ vijest u rubrici Naučna žiznj)

"Pismo v redakciju", *Voprosy jazykoznanija*, 1962, 2, 117-120

"Die Koordination und die Syntagmatik", *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung*, 15 (1962), 1/2, 137-144.

"Die klassische Grammatik und der syntagmatische Strukturalismus", *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung*, 15 (1962), 1-2, 127-136.

Radivoj F. Mikuš, Zadar, *Zeichen und System der Sprache*, 1 (1961), 109-112.

Radivoj F. Mikuš, Zadar, *Zeichen und Struktur der Sprache*, 2 (1962), 157-163.

"La syntagmatique et les langues dites monosyllabiques", *BSLP*, 54 (1959), 1, 149-161.

"Zamečanije po povodu nekatorih stateji, opublikovannjih v žurnale "Voprosi jezikoznanija", *Voprosy jazykoznanija*, 8 (1959), 1, 49-50.

"Pismo v redakciju", *Voprosy jazykoznanija*, 1959, 5, 129-130.

"Le binarisme est-il immanent au langage", *Revue belge de philologie et d'histoire*, 55 (1977), 3, 746-750.

"Les "Problèmes" de M. Benveniste et la théorie syntagmatique", *Revue belge de philologie et d'histoire*, 56 (1978), 3, 553-564.

e) Dokumenti

Diploma doktorata Sveučilišta u Zagrebu, 6. lipnja 1958.

Verlagsvertrag (Ugovor o objavljivanju knjige) s Akademie-Verlag GMBH od 18. travnja 1962 (za Akademie Verlag) i 26.10.1962. (za R. Mikuša). Naknadno poništen. (Iz teksta se vidi da je autorov naslov "Prinzipien des Syntagmatik" preimenovan u "Abriss der Syntagmatik")

V. ARHIV SVEUČILIŠTA U ZADRU

Dossier Radivoja Mikuša

Zapisnici Odsjeka za romanistiku

Zapisnici Vijeća Filozofskog fakuleta u Zadru

VI. PISALI SU O R. F. MIKUŠU

Ivić, Milka. 1953. "R. F. Mikuš, 'A propos de la syntagmatique du professeur A. Belić'" *Južnoslovenski filolog*: 344–373.

Wagner, Robert-Léon. 1954. "A propos de la syntagmatique du Professeur A. Belić". *Journal de psychologie* XLVII-LI: 542–544.

Dimitrijević, Hadži – T. 1958. "Kritika na napad kritike" *Pravopisni bilten* 4, 86: 1–4.

Nandris, Octave. 1968. *La structure phonétique du français. Essai de phonétique quantitative appliquée*, Lumumbaschi, Publications de l'Université officielle du Congo, X (juin), 76 p.

La Français moderne 36, 1: 70.

Kravar, Miroslav. 1983. "Originalno lingvističko umovanje: U povodu smrti dra Radivoja Mikuša". *Slobodna Dalmacija* 40/11926: 3 (15. kolovoza 1983).

Kravar, Miroslav. 1984. "Prof. Radivoj Mikuš – In memoriam". *Naši razgledi* 33/4: 116–117 (slovenski prijevod teksta objavljenog u *Slobodnoj Dalmaciji*).

Vidovič-Muha, Ada. 1994. "O izvoru in delovanju jezika ali teorija sintagme v delih R. F. Mikuša (S predstavitev trikotnika Ramovš – Mikuš – Belić)". *Slavistična revija* 42, 2–3: 229–248. (Ramovšev zbornik).

Vidovič-Muha, Ada. 1994. "La syntaxe de Tesnière interprétée par Mikuš". *Linguistica* XXXIV, 1: 225–234. (Mélanges Lucien Tesnière).

Graffi, Giorgio. 2001. *Years of Syntax. A Critical Survey*. John Benjamin Pub.

Lauwers, Peter. 2004. *La description du français entre la tradition grammaticale et la modernité linguistique: étude historiographique et épistémologique de la grammaire française entre 1907 et 1948*. Peeters Publishers.

Stòjanov, Tomislav. 2004. "Sintagmatika R. Mikuša". pogl. VI. *Sintagmatske strukture u hrvatskome jeziku*. Magistarski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.

RADIVOJ FRANCISCUS MIKUŠ À ZADAR (1/3/1959 – 31/10/1965)
GUIDE BIO-BIBLIOGRAPHIQUE

Radivoj Franciskus Mikuš (1906 – 1983) est un linguiste slovène mieux connu en dehors de la Slovénie que dans son propre pays. Cette constatation repose sur plusieurs faits importants de sa biographie et de sa bibliographie vu qu'il a publié la plupart de ses travaux dans les revues étrangères telles que *Word*, *Journal de Psychologie*, *Cahiers Ferdinand de Saussure*, *Lingua*, *Voprosy jazikoznaniya*, alors qu'il n'a publié en Slovénie que quelques travaux, dont un publié à ses propres frais.

Avant la Seconde guerre mondiale, il passe une partie considérable de sa carrière comme professeur de l'enseignement secondaire en Serbie et en Croatie.

Il travaille dans l'anonymat (comme professeur de l'enseignement secondaire, lecteur et conférencier à Ljubljana) jusqu'à l'apparition de son livre *À propos de la syntagmatique du prof. A. Belić* (en 1952) dans lequel il ose critiquer la théorie de l'autorité intouchable en linguistique de la Yougoslavie de l'époque – professeur de Belgrade et président de l'Académie serbe des Sciences et des Arts.

Ainsi s'est-il exposé aux critiques des deux Académies – serbe et slovène; de cette manière il a peut-être rendu impossible toute possibilité d'avancement dans sa carrière en Slovénie.

Il est sorti de cette impasse en demandant au professeur Petar Guberina d'être son directeur de thèse et en se faisant engager comme professeur à la Faculté des Lettres de Zadar.

Le présent travail se veut être un guide bio-bibliographique de l'activité de Mikuš en qualité de professeur universitaire et linguiste à Zadar entre 1959 et 1965, année où il quitte officiellement Zadar pour aller à l'Université Nationale du Zaïre* à Elisabethville (Lumumbashi) où il reste jusqu'à sa retraite en 1973. On parle de ses activités liées à l'organisation de la Chaire de français à la Faculté des Lettres de Zadar, fondée trois ans avant son arrivée, et de son mandat de doyen de la même faculté. On donne un aperçu analytique de ses contributions aux *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* (*Travaux de la Faculté des Lettres de Zadar*) et aux revues étrangères publiées lors de son séjour à Zadar.

D'après les documents conservés dans les archives de la famille Mikuš on a reconstitué le contenu de ses conférences faites en Allemagne et en Belgique en janvier et en février 1962.

Une place à part est réservée à la présentation de son manuel *L'expression de la donnée spatiale en français*, publié sous forme de photocopie en 1963, complètement inconnu dans la bibliographie de Mikuš.

Le séjour à Zadar est la période la plus féconde dans le domaine scientifique de la carrière de Radivoj Franciscus Mikuš, l'un des représentants de la syntagmatique, théorie linguistique issue de l'École linguistique de Genève dont les représentants les plus connus sont Ferdinand de Saussure et Charles Bally.

*l'actuel territoire de la République démocratique du Congo

MOTS-CLÉS: *Mikuš, Zadar, syntagmatique, école de Genève, psychologie du comportement, théorie de la relativité.*

Radivoj Mikuš